MARS *et* HISTORIA

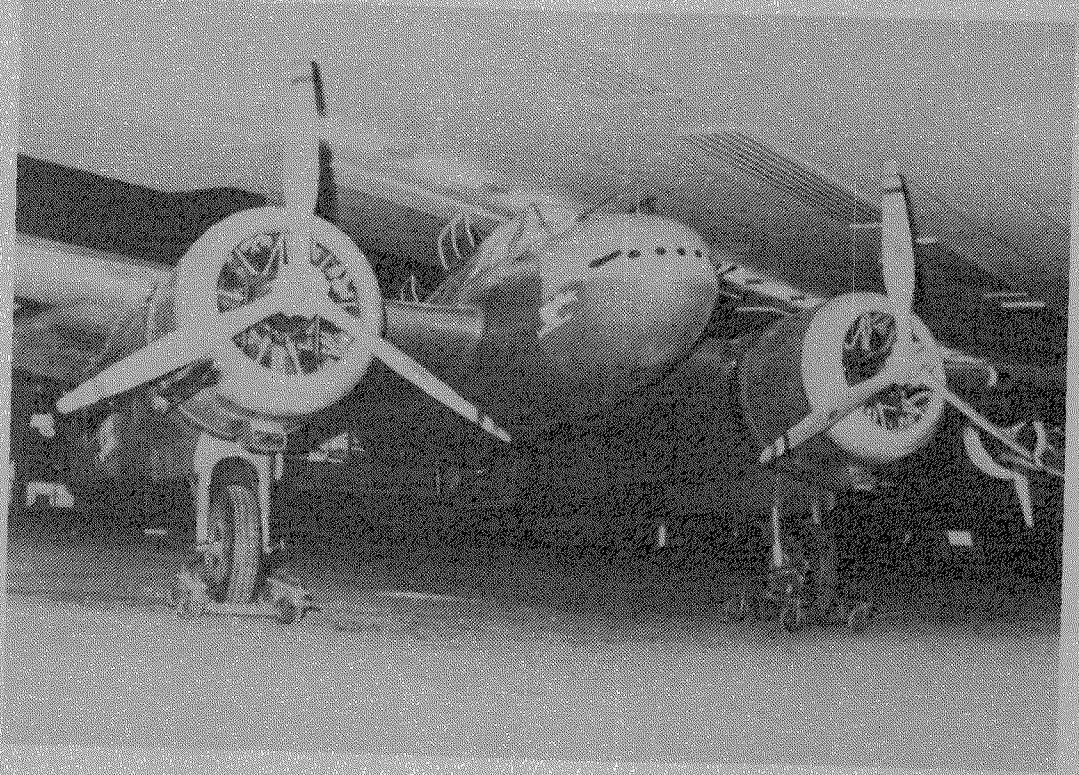

19e Jaargang nummer 4 - juli/augustus 1985

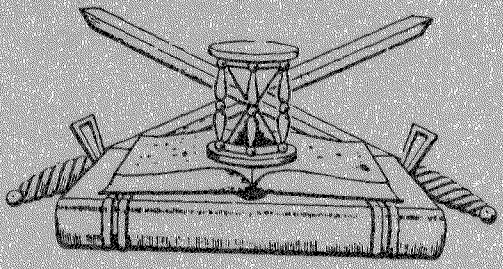

ORGAAN
van de Nederlandse Vereniging ter beoefening van de Militaire Historie. Opgericht 20 augustus 1966. Verschijnt 6 x per jaar.

Beschermheer: Z.K.H. Prins Bernhard der Nederlanden.

SAMENSTELLING VAN HET BESTUUR:
Voorzitter: H. Muller, **Vice-Voorzitter:** vacant, **1e Secretaris:** Mevr. P.H.Th. Dumon, **Penningmeester:** drs. J.A. Bom, **2e Secretaris:** E.W. van Popta, **Leden:** Jhr. D.J.H.N. den Beer Poortugael, J. van den Berg, B.C. Cats, B.W. Hopperus Buma, F.J. van Lier, C.B. Nicolas, H. Ringoir. **Adviseur:** mr. Ch.L.M. Schaepman.

ADRESSEN DAGELIJKS BESTUUR:
Voorzitter: Willem III-laan 14, 4835 LB Breda, tel.: 076-653239. **Secretaris:** Aart van der Leeuwlaan 56, 2624 LD Delft, tel.: 015-567564, **Penningmeester:** Storm van 's-Gravesandeweg 23, 2242 JB Wassenaar, tel.: 01751-18624. De contributie bedraagt per jaar min. ***f* 35,00**, te storten op rek. nr. 65.82.12.125 van de Nederlandsche Middenstandsbank Wassenaar, t.n.v. de Nederlandse Vereniging van Militaire Historie of op giro 29 40 790 van de N.V.M.H. te Wassenaar.

SAMENSTELLING REDAKTIE-WERKCOMMISSIE: J. van den Berg, E.W. van Popta. **Redaktie-adres:** Mgr. Bekkerslaan 151, 2286 CE Rijswijk (Z.H.), tel.: 070-937425.

Ledenadministratie: B.C. Cats, Claudiagaarde 72, 1403 JR Bussum, telefoon: 02159-13563.

AFDELINGSCORRESPONDENTEN:

(1) 'KRIJGSGESCHIEDENIS, KORPSGESCHIEDENIS, KL' olv H. Ringoir, Poolshof 6, 2241 BA Wassenaar 01751-16421.

(2) 'TRADITIES EN CEREMONIEEL olv P. van der Burg, Hoofdstraat 94, 3972 LC Driebergen 03438-17588.

(3) 'UNIFORMKUNDE' olv F.A.Th.Smits jr, Wilgendreef 289, 2272 ET Voorburg

(4) 'RIDDERORDEN EN ONDERSCHEIDINGEN' olv H.G. Meyer, Vollenbergstraat 6, 5801 RP Venray 04780-82992, B.W. Wagenaar, Handelstraat 18, 1901 VA Castricum 02518-53084.

(5) 'MILITAIRE EMBLEMEN' olv B.C. Cats, Claudiagaarde 72, 1403 JR Bussum 02159-13563, C. van Ekeris, Anslostraat 183, 2533 KD 's-Gravenhage 070-886566.

(6) 'WAPENS EN MUNITIE' olv J. Lenselink, Oxfordlaan 49, 2314 EB Leiden 071-894012.

(7) 'MILITAIRE MUZIEK' olv mr. R.A. Schimmel, de Mildestraat 57, 2596 SW 's-Gravenhage 070-246568.

(8) 'OVERZEESE VERSTERKINGSWERKEN MET NEDERLANDSE HISTORIE' olv A.F. Lancker, Secanets 39, Setla Correos Vergel (Alicante) Spanje

(9) 'MARITIEME GESCHIEDENIS' olv M.K. Zaagman. Ds. van den Boschlaan 225, 2286 PH Rijswijk (ZH) 070-946539.

(10) 'NAPOLEONTICA' olv prof.dr. H.P.L. Harms Vogts, Denenburg 145, 2591 AC 's-Gravenhage.
Joh. Schaede, Wouwermanstraat 3[III], 1071 LW Amsterdam

(11) 'TWEEDE WERELDOORLOG' olv J.H. Berlemon, Porceleinvlinder 5, 2317 JZ Leiden 071-220545.

(12) 'MILITAIRE EN CIVIELE MINIATUURFIGUREN' olv C. Frazer, H. Cleyndertweg 461, 1025 DT Amsterdam 020-368331.

(13) 'VAANDELS EN STANDAARDEN' olv Kl. Sierksma, 'Huize Midgaard', Aan de Brink 36, 1399 GX Muiderberg 02942-1470.

(14) 'EERSTE WERELDOORLOG' olv dr. F. Snapper, Badhuisweg 61A, 2587 CD 's-Gravenhage

(15) 'KONINKLIJKE MARINE' olv L.L. von Münching, Middelweg 85, 2241 AP Wassenaar 01751-10045.

(16) 'MILITAIRE GENEALOGIE' olv H. Ringoir, zie (1)

(17) 'MILITAIRE FOLKLORE' olv F.W. van Steen, Lion Cachetstraat 2, 3851 ZE Ermelo 03417-51983.

(18) 'MILITAIRE VOERTUIGEN EN TANKS' olv M.C. van der Hoog, Surinamestraat 40, 2585 GK 's-Gravenhage 070-634391.
J. Bloemendaal, Scheldelaan 10, 2105 XG Heemstede 023-291324,
W. den Dunnen, Hendrik Hamelstraat 58, 2595 VM 's-Gravenhage 070-834659.

(19) 'KONINKLIJKE LUCHTMACHT' olv J. van den Berg, Cronestein 85, 2804 EL Gouda 01820-34283,
P.C. Boer, Waterklaver 2, 2804 PN Gouda 01820-35332.

(20) 'KNIL' olv C.A. Heshusius, Van Alkemadelaan 350, flat 316, 2597 AS 's-Gravenhage

(21) 'MILITAIRE BIBLIOGRAFIE TIJDSCHRIFTEN' olv J.A.C. Bartels, Santhorstlaan 50, 2242 BH Wassenaar 01751-12222.

(22) 'MILITAIRE GEDENKTEKENS EN MONUMENTEN' olv J. Albarda, Lindenheuvel 12A, 1217 JX Hilversum 035-46815,
drs. J.A. Bom, Storm van 's-Gravesandeweg 23, 2242 JB Wassenaar 01751-18624.

(23) 'KORPS MARINIERS' olv drs. J. Nuis, Graaf Willem de Oudelaan 187, 1412 AS Naarden 02159-46037.

Reeds verschenen nummers kunt U, zolang de voorraad strekt, aanvragen bij de heer J. van den Berg, Cronestein 85, 2804 EL Gouda. Losse nummers, inclusief portokosten *f* 5,-, over te maken aan de penningmeester.

MARS *et* HISTORIA

De 'NEDERLANDSE VERENIGING TER BEOEFENING VAN DE MILITAIRE HISTORIE', opgericht op 20 augustus 1966 en erkend bij K.B. no. 50 van 14 juni 1968, is er voor allen, die zich verdiepen in de studie van geschiedenis, ceremoniëel, tradities, uniformen, emblemen, wapens en onderscheidingen van militaire en semi-militaire organisaties, meer in het bijzonder die van Nederland en de (voormalige) overzeese Rijksdelen.

INHOUD:

F.J. van Lier: Militariade
Dr. N. Vels Heijn: Waterloo 18 juni 1815
E.W. van Popta: Jan Willem Pieneman
Toelichting met tekening op het schilderij van J.W. Pieneman *'De Veldslag bij Waterloo op den 18den Juni 1815'*
B.C. Cats: De borstzakemblemen van de Koninklijke Landmacht
Bestuursmededelingen: Verslag van de voorjaarsexcursie naar 't Loo op 18 mei 1985; Jaarlijkse algemene ledenvergadering 1985; Jaarverslag van de secretaris; Beknopt financieel overzicht; 1e opgave van wijzigingen op de ledenlijst van 1 juni 1985; Historische uniformkalender 1986; Najaarsexcursie 1985
Ingezonden stuk.

12 oktober a.s.

JAARLIJKSE ALGEMENE LEDENVERGADERING

Zie elders in dit nummer!

12 oktober a.s.

GROTE RUILBEURS IN HET MILITAIRE LUCHTVAART MUSEUM

Zie elders in dit nummer!

Foto omslag: De vliegtuigencollectie van het Militaire Luchtvaart Museum werd op 1 juli j.l. uitgebreid met een model op ware grootte van de fameuze Fokker G-I Jachtkruiser. Op de algemene ledenvergadering, die op 12 oktober a.s. in het Militaire Luchtvaart Museum zal worden gehouden, krijgt U ruimschoots de gelegenheid dit prachtige model te bewonderen.

MILITARIADE

Een tweemaandelijkse rubriek vol wetenswaardigheden, met U en door U verzameld door F.J. van Lier, Kromwater 56, 2715 AL Zoetermeer.

1. Zoals U weet, gaan we tijdens onze jaarvergadering op 12 oktober a.s. weer een grote veiling houden ten bate van het Diekerhoff-fonds. Alhoewel er reeds een 20-tal *'lots'* ter beschikking zijn, doe ik een dringend beroep op U allen om iets af te staan voor het goede doel. Dat kan wat zijn uit Uw doubletten of ruilmateriaal, maar het kan ook iets zijn, wat U minder interesseert ofwel in de weg staat en dat bij een ander lid erg welkom zou zijn.
   Kijkt U nog eens wat U kunt missen en geef het dan aan een van onze bestuursleden. Die zullen dan zorgen, dat het uiteindelijk op de veiling komt. Doet U mee? Fijn en alvast bedankt, want U snapt natuurlijk, dat het Diekerhoff-fonds eerst een echt fonds moet zijn, voordat we met de revenuën kunnen gaan werken om de uitgave van minder rendabele militair-historische werken mogelijk te maken.

2. Van ons medelid H. Komies uit 's-Heerenberg ontving ik twee berichten, die ik gaarne hier weergeef:
   - Er is een nieuw tijdschrift op de markt gekomen voor onze maritiem geïnteresseerden, genaamd *'Maritiem Gezien'*. Het doel van dit tijdschrift is om in woord en beeld gebeurtenissen van marine en koopvaardij weer te geven. Voorts weergave van schepen en installaties in de vorm van tekeningen en foto's, onder andere ten behoeve van documentalisten en modelbouwers; het publiceren van museaberichten, expositiedata en tentoonstellingen; het verstrekken van (historische) informatie en literatuuroverzichten etc. Dit keurig uitgevoerde tijdschrift, waaraan o.a. de Afdeling Maritieme Historie van de Marinestaf en het Helders Marinemuseum meewerken, heeft in april 1985 het derde nummer beleefd. Het verschijnt vier maal per jaar en kost in abonnement *f* 27,50. Telefonisch te bestellen bij de uitgever Delary te Hernen, tfn. 08873-1779. Ook verkrijgbaar in boekwinkel en kiosk.
   - Door de pas opgerichte *'Stichting Nationaal Tinnen Figuren Museum'* wordt in Ommen in het voormalige gemeentehuis aan de Markt een permanente expositie van tinnen figuren ingericht. Hieraan was grote behoefte omdat aan de Tinnen Tafel Ronde 30.000 figuren waren geschonken uit een nalatenschap. Meer gegevens over deze expositie zullen U gaarne worden verstrekt door de heer Komies (tfn. 08346-3058).

3. Door de uitgeverij *'Ediciones Barreira'* te Madrid wordt een serie prentbriefkaarten in kleuren uitgegeven met Duitse uniformen uit de tweede wereldoorlog. De complete serie van 14 kaarten kost *f* 30,-. Mooi kan ik de kaarten niet noemen, maar ze zijn wel interessant omdat ook uniformen van vrijwilligerseenheden zijn opgenomen. De serie is te bestellen bij H. de Weerd, Middellaan 34, 7314 GC Apeldoorn.
   Nu we toch in onze nieuwe EEG-partner zitten, wil ik nog melding maken van een serie uniformkundige studies, getiteld *'Uniformes Militares Espanoles.'* Er zijn reeds zes delen verschenen. Elk deel bevat talloze militaire uniformen in kleuren (80 tot 150) plus vele zwart-wit illustraties. De prijs komt op ongeveer 1650 pesetas. Enige titels zijn:
   - *'La Infanteria y la Artilleria de Marina 1537-1931'*
   - *'Tropas Carlistas 1833-1840'*
   - *'El Ejercito y la Armada en 1808'.*

   Ook deze boeken zijn te bestellen via de heer De Weerd (zie boven).

4. Van ons actieve medelid M.C. van der

Hoog weer vele tips ontvangen. Ik noem daarvan zeker de tentoonstelling *'Ordres et Décorations'* in het Château de Morges aan het Lac Léman in Zwitserland. Die tentoonstelling is daar nog tot 15 december 1985, dus als U nog met vacantie gaat en in de buurt bent, ga dan kijken naar deze bijzondere expositie met 25 privé-collecties, waaronder die van ex-koning Michael van Roemenië en ex-koning Simeon van Bulgarije. Ook zijn de collecties van 'n 20-tal musea en instellingen te zien, waarbij die van de Central Chancery of the Orders of Knighthood (London) en het Musée de la Légion d'Honneur (Parijs). Alleen al de catalogus met 36 afbeeldingen in kleuren van zeldzame onderscheidingen is zeer de moeite waard.
Overigens moet nog worden vermeld, dat de hierboven genoemde tentoonstelling wordt gehouden in een kasteel, waarin ook een militair museum is ondergebracht, het *'Musée Militaire Vaudois'*, waar o.a. een tinnen figuren museum (Le Musée Suisse de la figurine historique) en een artillerie-collectie in zijn opgenomen. Reden temeer om Uw tenten daar in de omgeving op te slaan. Ja, er is ook een heel mooie camping!

5. Alhoewel er nog genoeg materiaal is om talloze bladzijden te vullen, wil ik het deze keer kort houden. Niet alleen vanwege de vacantietijd maar ook om de redactie te helpen om meer ruimte te behouden voor vakkundige artikelen. Want onze penningmeester gaat (terecht!) de knip wat dicht drukken, omdat we anders in de rode cijfers komen door te grote omvang van ons blad. Overigens kunt U, beste leden, ons helpen de omvang van dit blad op peil te houden door eens een extra gift over te maken op giro 2940790 van penningmeester N.V.M.H. te Wassenaar, onder vermelding van *'extra steun Mars'*. Ik houd U op de hoogte van de resultaten!

Dr. N. VELS HEIJN

WATERLOO 18 juni 1815

Napoleons laatste veldtocht begint donderdag 15 juni met als eerste doel het uit elkaar drijven van Blücher en Wellington, want samen zijn zij sterker dan hij. Tegenover Napoleons 120.000 man kan Blücher er 120.000 in het veld brengen en Wellington 90.000, waarvan het Nederlandse contingent een derde deel uitmaakt. Hun zeer verspreide legering - zie kaart 1 - biedt Napoleon een unieke kans. In het holst van de nacht breken zijn troepen op, overschrijden de grens en drijven de Pruisen van het 1ste korps voor zich uit over de Sambre; dezen trekken al strijdend terug richting Sombreffe. Tegen de avond heeft Napoleons hoofdmacht Fleurus bereikt, zijn rechterflankkorps Châtelet aan de Sambre en zijn linkerkolonne onder maarschalk Ney Gosselies aan de straatweg naar Brussel; diens vooruitgezonden cavalerie stuit in het begin van de avond bij Quatre Bras op weerstand en gaat bij Frasnes tot legering over.

Blücher had onmiddellijk zijn drie andere korpsen gealarmeerd; zij moeten zich verzamelen en afmarcheren naar Sombreffe. Daar wilde hij de volgende dag slag leveren, hoewel hij wist dat zijn 4de korps uit Luik niet tijdig ter plaatse zou kunnen zijn. Hij vertrouwde erop dat Wellington hem zou steunen. Deze deed echter niets. Pas in de avond laat hij bevelen uitgaan dat zijn divisies zich op hun verzamelplaatsen moeten concentreren. Dan gaat gij, met vrijwel al zijn hogere officieren en de prins van Oranje, naar het bal van de hertogin van Richmond te Brussel.

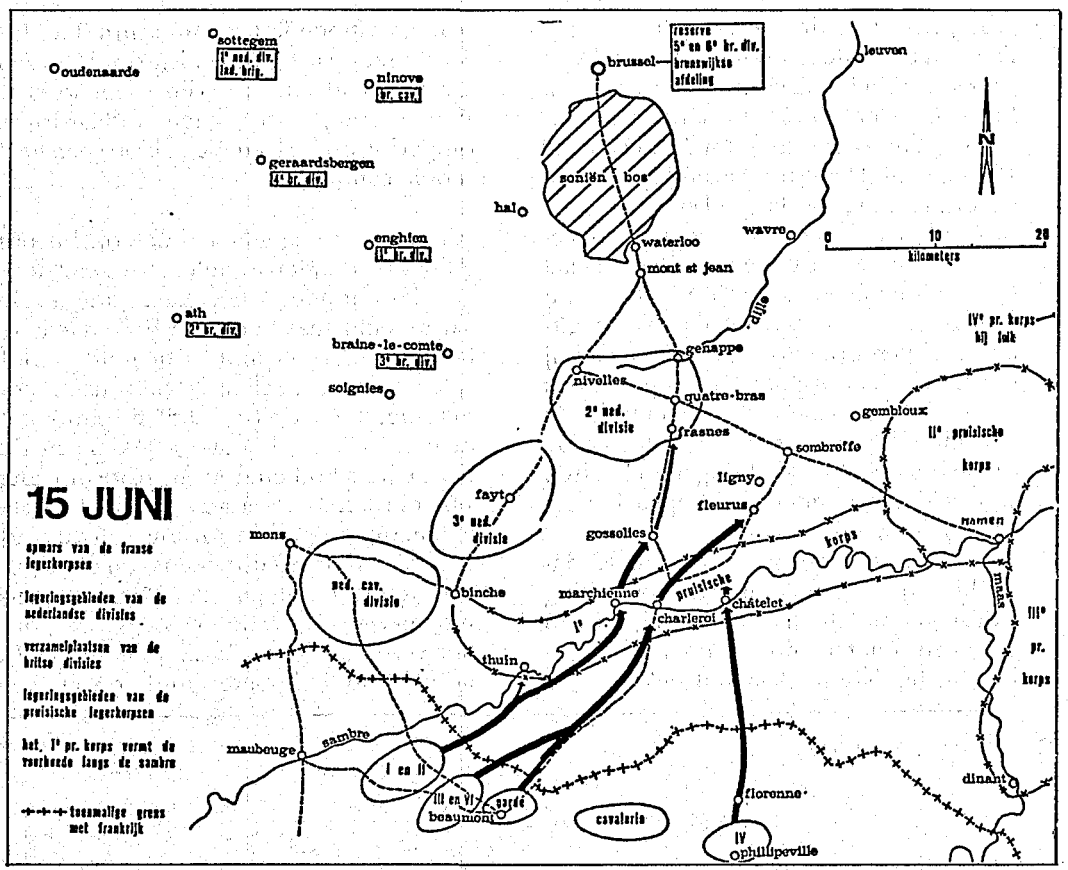

De weerstand waarop Ney's cavalerie was gestuit bij Quatre Bras werd geboden door de Nassause brigade Saksen-Weimar, onderdeel van de 2de Nederlandse divisie van generaal De Perponcher. Deze besluit op eigen initiatief zijn hele divisie nog in de nacht te Quatre Bras te concentreren, gezien het belang van dit kruispunt, zulks in strijd met Wellingtons orders die concentratie te Nivelles gelasten. Het bericht hierover bereikt Wellington op het bal. Hij keurt de afwijking van zijn bevelen stilzwijgend goed en beveelt voor zijn andere divisies verplaatsingen richting Nivelles. Wellington moet toegeven dat Napoleon een etmaal op hem heeft gewonnen.

Vrijdag 16 juni. Snelle aktie van Franse kant had Blüchers plannen grondig kunnen dwarsbomen èn de weg naar Brussel kunnen vrijmaken, maar er gebeurt niets. Iedereen wacht passief op orders van Napoleon. Ney ontvangt pas om half elf een missive van Napoleon: hij moet Quatre Bras met zes divisies bezetten, één divisie vooruitschuiven naar Genappe *'als dit niet op bezwaren stuit'*, één divisie oostwaarts detacheren en verkennen richting Nivelles *'vanwaar de vijand zich waarschijnlijk heeft teruggetrokken'*; zelf zal Napoleon, na de Pruisen verjaagd te hebben *'naar schatting niet meer dan 40.000 man'*, zich met de garde bij Ney aansluiten voor de mars naar Brussel, waar hij de volgende morgen zijn intocht wil houden.
Het loopt allemaal heel anders. Ney heeft pas om 14.00 uur twee divisies bij elkaar om gesteund door cavalerie de aanval op de ene Nederlandse divisie in te zetten. Deze biedt hardnekkig weerstand, maar moet voor de overmacht terug. Juist op tijd verschijnt de Britse reserve uit Brussel ten tonele, later gevolgd door twee andere divisies en cava-

lerie uit de richting Nivelles. Tegen de avond is Ney op zijn uitgangspositie teruggeslagen. De helft van zijn leger, het korps d'Erlon van 16.000 man, kwam te laat. Het was door Napoleon, tijdens de mars naar Quatre Bras, naar Ligny gedirigeerd en toen het daar bijna was aangekomen door Ney teruggeroepen. Napoleon had namelijk omstreeks het middaguur ontdekt dat hij niet één korps van Blücher bij Ligny tegenover zich had, maar het gros van diens leger. Ook hier duurt het lang, tot 14.30 uur, voordat voldoende troepen voor de aanval bijeen zijn. De Pruisen bieden fanatiek weerstand. Vandaar dat Napeleon het korps d'Erlon van marsroute laat veranderen en daarna Ney opdraagt met zijn andere korps in de rug van de Pruisen te komen, een bevel waar deze onmogelijk aan kan voldoen. Uiteindelijk worden de Pruisen wel verslagen, maar niet vernietigd. Een vervolging wordt niet ingezet.

Zaterdag 17 juni. Zodra Wellington bij Quatre Bras verneemt dat Blücher verslagen is en zich in noordelijke richting terugtrekt om zich via Wavre met hem te verenigen, beveelt hij de terugtocht naar Waterloo; deze begint om tien uur en wordt niet gehinderd door de vijand. Ook zijn overige divisies dirigeert hij daarheen. Weer laat Napoleon de morgen voorbij gaan zonder orders te geven. Om elf uur neemt hij een besluit. Hij zal zelf met één korps en de garde en sterke cavalerie naar Quatre Bras marcheren en eventuele weerstand daar door een flankaanval breken om daarna naar Brussel op te rukken. Maarschalk Grouchy moet met de resterende twee korpsen en cavalerie de Pruisen achtervolgen die, naar Napoleon veronderstelt, op de vlucht zijn naar Namen en Luik. Grouchy komt die dag niet verder dan Gembloux, een afstand van 13 km. 's Avonds bericht hij Napoleon dat een deel der Pruizen naar Wavre trekt. In feite had Blücher daar aan het einde van de dag het gros van zijn zwaar gehavende leger weer bij elkaar; ook zijn 4de korps uit Luik was daar aangekomen.
Om 13.00 uur moet Napoleon bij Quatre Bras zelf orders geven om Ney in beweging te krijgen. Een poging tot achtervolging richting Brussel valt letterlijk in het water: een ontzettend noodweer breekt los. Om 18.30 uur constateert Napoleons voorhoede dat Wellingtons troepen hun bivaks opslaan op het plateau van Mont Saint-Jean, iets ten zuiden van Waterloo. Napoleon begrijpt dat hier dus de volgende dag de beslissing zal vallen. Over de Pruisen maakt hij zich geen zorgen: met de restanten van dat verslagen leger zal Grouchy wel afrekenen. Het wordt voor alle betrokkenen een ellendige, kille en natte nacht.

Zondag 18 juni. Als het licht wordt houdt de regen op en breekt de zon door. Wellington regelt zelf de opstelling van zijn troepen. Hij heeft hier 68.000 man tot zijn beschikking; een afdeling van bijna 20.000 man heeft hij onder prins Frederik geposteerd bij Hal, 15 km in noordwestelijke richting. Zij zullen geen vijand zien en de hele dag geen enkel bericht of order krijgen.
Wellington had een uitmuntende defensieve stelling uitgekozen (zie kaart 2). Het naar het noorden enigszins aflopende plateau biedt een gunstige opstellingsplaats voor zijn troepen. Over de voorrand loopt een weg die ten oosten van de kruisende straatweg Brussel-Charleroi omzoomd is door heggen en die ten westen daarvan over 400 m een holle weg vormt. De terugwijkende rechterflank wordt gedekt door het gehucht Merbe Braine en het dorp Braine l'Alleud waar de divisie Chassé gelegerd is. Voor het front ligt een 1000 m brede vallei met korenvelden. Bovendien liggen er *'golfbrekers'* voor de stelling: het omheinde en ommuurde complex van de kasteel-boerderij Hougoumont, in het centrum aan de straatweg het boerderijcomplex La Haye Sainte en een zandgroeve, voor de oostvleugel een aantal verspreide boerderijen. In deze stelling wil Wellington standhouden en Blüchers komst vanuit het oosten afwachten.
De afstand van Wavre tot Mont Saint-Jean is hemelsbreed slechts 15 km, maar deze moest afgelegd worden over in modderpoelen herschapen, kronkelende landwegen. Blücher wilde zijn 4de korps dat nog niet in gevecht was geweest voorop laten gaan, maar dit lag nog oost van Wavre en moest zich derhalve

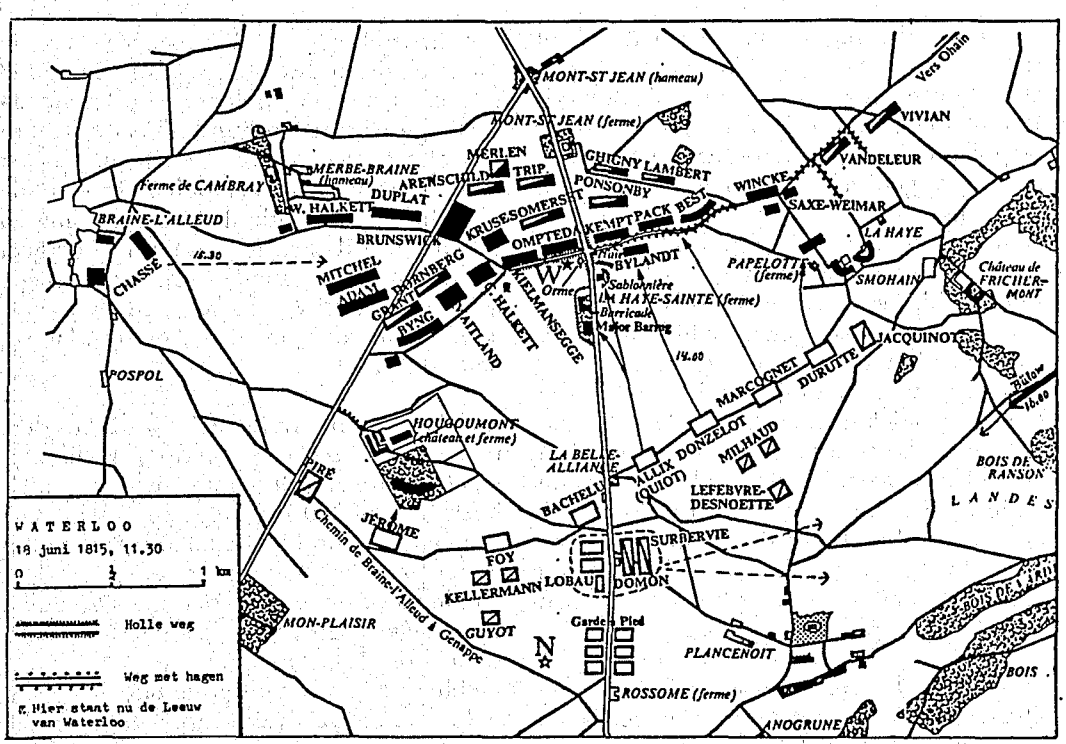

wringen door de bivaks van de andere korpsen heen en door de nauwe straten van het stadje en over de ene brug over de Dijle. Een felle uitslaande brand stagneerde bovendien een tijdlang alle verkeer. Zodoende zou pas in de loop van de middag enige Pruisische druk op Napoleons rechterflank voelbaar worden.

Napoleon wilde ditmaal vroeg beginnen. Om 9.00 uur moesten zijn troepen 74.000 man sterk hun opstellingen op de hoogten ten zuiden van de vallei hebben ingenomen, maar daar kwam weinig van terecht. Veel afdelingen waren ver achtergebleven en kwamen maar moeizaam langs de enige toevoerweg naar voren. Het is half twaalf als het eerste artilleriesalvo weerklinkt. Tegelijkertijd begint de aanval op Hougoumont, bedoeld als afleidingsmanoeuvre, maar voor Napoleons broer Jerôme, de commandant ter plaatse, een prestigekwestie. De hele verdere dag zal 1½ divisie een fanatieke strijd voeren met de Britten die zelfs als de gebouwen in brand staan hun positie niet prijsgeven.

De hoofdaanval zal frontaal plaats vinden langs en oost van de Brusselse straatweg en wel door het korps d'Erlon, 16.000 man sterk, dat noch bij Ligny noch bij Quatre Bras in het vuur geweest is. Tachtig kanonnen zullen de aanval steunen. Om 13.00 uur meldt Ney, belast met de operaties op het slagveld zelf, dat alles klaar is. Juist dan bespeurt Napoleons staf aan de verre oostelijke horizon naderende troepen. Is het Blücher of Grouchy? Napoleon had namelijk om 10.00 uur een bevel gezonden naar Grouchy om richting Wavre te marcheren, het restant van de Pruisen voor zich uit te drijven en zich te verplaatsen richting Mont Saint-Jean. Deze order zal Grouchy eerst om 16.00 uur in handen krijgen. In de morgen had Grouchy zonder enige haast zijn troepen in mars gezet richting Wavre langs de enige beschikbare weg; hij vermoedde toen dat Blücher met drie korpsen via Wavre op weg was naar Brussel of wellicht naar Leuven. Als om 11.30 uur kanonvuur uit westelijke richting gehoord wordt, willen zijn generaals *'marcher au canon'*, maar Grouchy houdt vast aan Wavre.

Zo zal hij aan het einde van de middag met het achterhoedekorps van Blücher bij Wavre in gevecht raken en geen enkele rol spelen in het verloop van de slag bij Waterloo.
De onzekerheid bij Napoleon duurde niet lang: een onderschepte Pruisische ordonnans onthult dat Blücher in aantocht is. Napoleon detacheert twee cavaleriedivisies en het korps Lobau, op de garde na zijn enige reserve, naar zijn rechterflank. Dan krijgt Ney eindelijk om 13.30 uur zijn aanvalsbevel. De artillerie verhoogt haar vuursnelheid over de hoofden van de in de vallei afdalende infanterie heen. De vier divisies rukken op, elk in een hoogst ongebruikelijke, zeer kwetsbare compacte formatie. De reden daarvan is nooit opgehelderd. De op de rand van het plateau opgestelde kanonnen kunnen hun doel niet missen. De beide middelste divisies bereiken de met heggen omzoomde weg en krijgen dan pas hun tegenstanders te zien die onmiddellijk salvovuur afgeven op de dicht opeengedrongen aanvallers. Vergeefs trachten de officieren hun troepen een ijlere formatie te doen aannemen, maar dit verhoogt alleen maar de verwarring. De rechterdivisie heeft enig succes tegen de verspreide boerderijen, de linkerdivisie verovert de boomgaard van La Haye Sainte en de zandgroeve. Kurassiers dekken hier de linkerflank en slaan een bataljon uiteen dat ter versterking op weg is naar La Haye Sainte. Dan komt de Britse cavalerie in aktie. De Guards brigade Somerset stort zich op de kurassiers en jaagt dezen terug. De Union brigade Ponsonby, waarbij de beroemde Scotts Greys, zaait onheil in de Franse infanteriegelederen. Hun succes is compleet, maar dan gebeurt wat Wellington al vreesde: de ruiters zijn niet meer te houden, zij horen de trompetsignalen niet meer en jagen door naar de Franse artilleriestellingen. Nu grijpt de Franse cavalerie in; kurassiers, jagers en lansiers snijden hun de pas af. Slechts een deel weet nog de eigen linies te bereiken. Wellingtons beste zware cavalerie is praktisch uitgeschakeld. De Franse infanterie trekt op haar uitgangsstelling terug. De situatie is dezelfde als voor de aanval, behalve dat de vallei nu vol ligt met dode en gewonde mannen en paarden en dat er 2 à 3000 Fransen krijgsgevangen zijn gemaakt. Wellington begint zich zorgen te maken over de late komst van de Pruisen; Napoleon begrijpt dat hij Wellington moet verslaan voordat de Pruisen er zijn. Ney krijgt opdracht ter voorbereiding van een nieuwe aanval La Haye Saint te nemen; dit gelukt hem niet. Dan meent Ney op het plateau enige verwarring en achterwaardse bewegingen te ontwaren. Dit zou het gevolg kunnen zijn van het voortdurende kanonvuur. Dan moet men zijn kans grijpen door de inzet van cavalerie. Zelf leidt hij twee divisies kurassiers ten aanval; de lichte cavalerie van de garde sluit zich spontaan hierbij aan. De richting is nu tussen Hougoumont en La Haye Sainte door, een nog niet aangevallen sector. Zo'n 5000 ruiters rijden door het kartetsvuur van de op de hoogterand opgestelde kanonnen, waarvan de bedieningen zich op het laatste moment in veiligheid brengen binnen de carré's der infanterie. Zodra de cavalerie zich ging formeren voor de charge heeft elk bataljon zich in carré opgesteld, de enige manier om zich tegen ruiteraanvallen te verdedigen en, mits men onverschrokken standhoudt, een doeltreffend verweer. Ruiters zijn vrijwel machteloos tegen zo'n vierkant van bajonetten en vuur. Zij rijden tussen de carré's door speurend naar een zwakke plaats en een enkele maal vinden zij die. De Britse en Nederlandse cavalerie grendelt het terrein af om verder doordringen te voorkomen. Ney is overal tegelijk, maar hij vergeet dat er infanterie nodig is om plaatselijke successen uit te buiten: oost van Hougoumont staat 1½ divisie vergeefs te wachten op orders. Hij vergeet de onbeheerde kanonnen te laten wegslepen of onbruikbaar te laten maken. De Franse cavalerie is goed gedisciplineerd; steeds weer herstelt zij de verbanden om opnieuw aan te vallen. Tenslotte grijpt Napoleon zelf in. Hij gelast zijn laatste korps zware cavalerie, alsmede de zware cavalerie van de garde, zich bij de aanval aan te sluiten. Nu rijden 10.000 cavaleristen op het plateau rond *'walking about us for some time as if they had been our own'* zoals Wellington later zelf schreef. Twee lange uren bleef de Britse infanterie aan deze zware beproeving blootgesteld. Dan trekt de cavaleriemassa

zich terug, teleurgesteld en verbitterd dat hun magnifieke elan geen succes had en de zware verliezen vergeefs waren.
Nu bedenkt Ney dat hij La Haye Sainte moet nemen. Alle beschikbare infanterie gaat weer naar voren. Zij verovert de fel verdedigde hoeve en dringt daar voorbij door op het plateau. Meegevoerde artillerie kan nu de tegenstanders van nabij onder vuur nemen. Meer oostelijk wordt gestreden om de weg met de heggen. Wellington heeft alles reserves aangetrokken, zo ook de divisie Chassé van de onbedreigde rechtervleugel. Al zijn hoop is gevestigd op Blücher. Wat hij door de terreinsgesteldheid en door de kruitdamp niet kan waarnemen is hoezeer de Pruisen Napoleons rechterflank bedreigen. Geleidelijk sterker wordend dringen zij het korps Lobau terug. Zij veroveren zelfs Plancenoit en komen zo in de rug van de Fransen, maar door een resolute aanval van een deel van de garde worden zij er weer uitgegooid en teruggedreven. Ook al blijft de toestand hier précair, het succes van de garde doet Napoleon besluiten ook tegen Wellington zijn laatste troefkaart uit te spelen. Zes bataljons van de garde, waarvan er een in reserve in de vallei moet blijven, marcheren op west van La Haye Sainte. Keurig gericht als was het een parade, in carré-formatie, de officieren voor het front, elk bataljon gecommandeerd door een generaal, rukken zij op zonder een schot te lossen op de maat van de diepe trommen. Alles wat nog lopen of rijden kan gaat mee naar voren. De garde overschrijdt de hoogterand. Wellingtons front brokkelt hier en daar af, maar het bezwijkt net niet. Aanvallen en tegenaanvallen wisselen elkaar af. Generaal Chassé laat de brigade Detmers door een ontstane bres met de bajonet chargeren. Een Britse brigade weet zo te manoeuvreren dat zij het linkerbataljon van de garde in de flank kan aanvallen. Het is een volkomen chaotische toestand waar iedere commandant zelf beslissingen moet nemen. Aan wie de meeste eer toekomt zal nooit meer vast te stellen zijn. Het ongelooflijke gebeurt: de garde, de onoverwinlijke garde, begint te aarzelen en wijkt terug. De kreet *'La garde recule'* wordt het sein voor de ineenstorting van het Franse front. De terugtocht begint en ontaardt bij menig onderdeel in een panische vlucht. De garde vormt nog carré's als rotsen in de branding. Generaal Cambronne spreekt de dramatische woorden: *'La garde meurt et ne se rend pas'* of, waarschijnlijk historischer, het kernachtige: *'Merde'*. Blücher en Wellington ontmoeten elkaar bij Plancenoit. De Pruisen zullen de achtervolging op zich nemen.
Napoleon rijdt terug naar Quatre Bras en vandaar na een korte rust verder naar Charleroi, waar hij in de vroege morgen aankomt. Hij weet dat alles verloren is. De naam Waterloo gaat de geschiedenis in als de spreekwoordelijke aanduiding van een totale, definitieve nederlaag.

In het bovenstaande moest ik mij beperken tot de belangrijkste feiten die het verloop van deze veldtocht bepaald hebben. Wat mij zelf altijd bijzonder heeft beziggehouden namelijk wat de mensen van vlees en bloed die in dit drama optraden moesten presteren en doorstaan, daarover wil ik u graag een en ander vertellen op de jaarvergadering van 12 oktober.

HISTORISCHE UNIFORMKALENDER 1986

Ook dit jaar zal het mogelijk zijn deze kalender bij de vereniging tegen sterk gereduceerde prijs te betrekken. De afbeeldingen zijn - na het overlijden van Tritt - praktisch geheel van de hand van Funcken. De prijs voor de aflevering 1986 bedraagt *f* 28,50, exclusief verzendkosten (adviesprijs voor de handel *f* 40,-). Om de bijkomende kosten te besparen bestaat de mogelijkheid de kalender af te halen op de jaarvergadering of bij de Sectie Militaire geschiedenis (bij de heer E.W. van Popta) of in Wassenaar ten huize van de penningmeester. **Schriftelijk bestellen vóór 30 augustus a.s.** bij de penningmeester van de Nederlandse Vereniging ter beoefening van de Militaire Historie, Storm van 's-Gravesandeweg 23, 2242 JB Wassenaar onder vermelding van de wijze waarop U de kalender wilt ontvangen. Voor de goede orde maken wij U er op attent, dat slechts de schriftelijk bestelde exemplaren voor de vereniging ingekocht zullen worden. Vergeet dus niet Uw bestelling tijdig op te geven.

J.B.

E.W. van POPTA

Jan Willem Pieneman (1779-1853)

Voor de bezoeker van de Nederlandse Afdeling Geschiedenis van het Rijksmuseum te Amsterdam is de naam van de schilder Jan Willem Pieneman geen onbekende. Al generaties lang hangt in dat museum zijn schilderij De slag bij Waterloo, 18 juni 1815.

Pieneman werd op 7 november 1779 te Abcoude geboren. Op jonge leeftijd kwam hij in opleiding bij een schilder in behangselpapier. Hij vervolgde zijn opleiding aan de Tekenacademie te Amsterdam. Als tekenaar had hij een goede naam, voor een landschapstekening ontving hij een medaille van Felix Merites.

Interessant is te vermelden, dat Pieneman als leraar tekenen aan de Theoretische en Practische Militaire School te Amersfoort en later aan de Artillerie- en Genieschool te Delft was verbonden.

Van 1816-1820 was hij onderdirecteur van het Koninklijk Kabinet van Schilderijen, het latere Mauritshuis te 's-Gravenhage. In 1820 volgde zijn benoeming tot directeur van de Koninklijke Academie voor Beeldende Kunsten te Amsterdam. Van 1844-1847 was Pieneman directeur van het Rijksmuseum, dat toen in het Trippenhuis was gevestigd.

Nadat Pieneman in opdracht van de Staten-Generaal een schilderij had voltooid waarop de prins van Oranje aan het hoofd van het 5e Bataljon Nationale Militie voorkomt, bestemd voor de grote zaal van het paleis Soestdijk, steeg zijn faam. Hierdoor aangemoedigd begon hij in 1818 aan zijn beroemde schilderij De slag bij Waterloo. Verscheidene keren reisde hij hiervoor naar Engeland, waar hij de gast was van de hertog van Wellington (1819-1821). In het Wellingtonmuseum in Apsley House, vroeger de residentie van Wellington te Londen hangen nog een aantal portretten, die door Pieneman vervaardigd zijn.

Voor de voltooiïng van het schilderij liet Pieneman een apart atelier buiten de Leidse poort bouwen. Tijdens een bezoek van koning Willem I kocht deze het schilderij voor een bedrag van *f* 40.000,- als geschenk voor zijn zoon. In 1824 kwam het gereed.

Jan Willem Pieneman kreeg bekendheid als schilder van historische taferelen. Hij overleed op 8 april 1853 te Amsterdam.

De Veldslag Bij Waterloo op den 18den Juni 1815. Overgenomen uit: Schilderijen in 's Rijksverzameling van kunstwerken van moderne meesters in het Paviljoen Welgelegen te Haarlem (tegenwoordig Provinciehuis van de provincie Noord-Holland). Uitgegeven door: Algemene Landsdrukkerij te 's-Gravenhage, 1880.

98. DE VELDSLAG BIJ WATERLOO,

op den 18den Juni 1815.

Bij de beschrijving van dit schilderstuk heeft men het onnoodig geacht, de bijzonderheden, die tot de geschiedenis van den gedenkwaardigen dag van den 18den Juni 1815 betrekking hebben, te herhalen. De gebeurtenissen, die vooraf gingen, en wier ontwikkeling het lot van Europa moesten beslissen, zijn genoegzaam bekend (*). Op den 16den Juni werd door de dappere verdediging der stelling bij Quatre-Bras, onder aanvoering van den Prins van Oranje, de grond gelegd tot de luisterrijke overwinning, twee dagen later door de verbonden Mogendheden behaald.

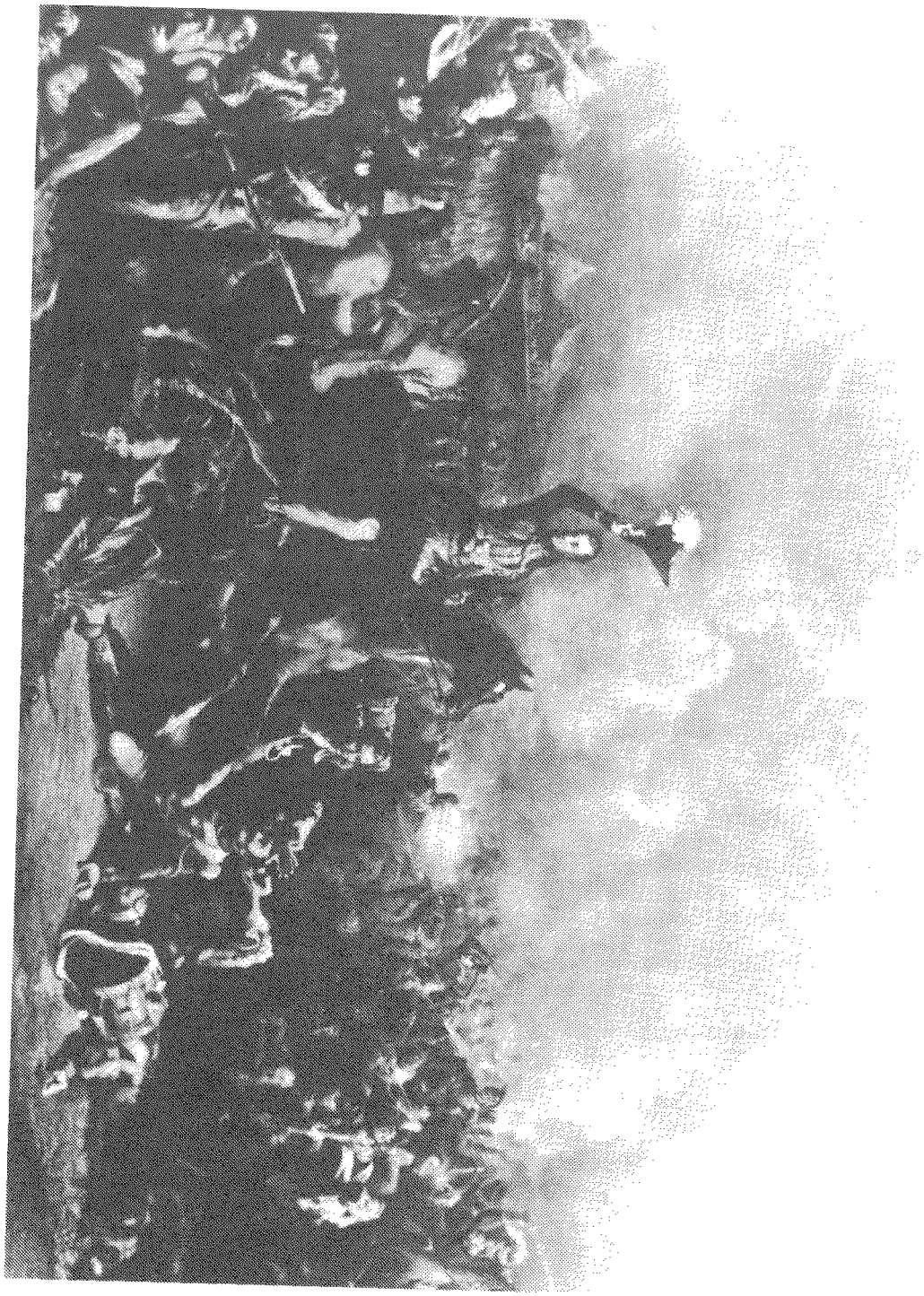

Slag bij Waterloo 1815. In het midden de Prins van Oranje.

Toen het plan bij den heer PIENEMAN tot rijpheid was gekomen, om van dezen gedenkwaardigen veldslag een tafereel op het doek te brengen, heeft hij zich alle moeite gegeven, naar eisch te slagen. Hij begaf zich naar Londen, ten einde Z. D. H. den Hertog VAN WELLINGTON en de generaals en hooge officieren, die onder hem het bevel voerden, in portret te brengen.

Voorts dient tot meerdere opheldering, dat de schilder de meest mogelijke geschiedkundige nauwkeurigheid in acht genomen heeft, en het is daarom, dat hij, in de voorstelling, het oogenblik verkoos van half acht uren in den avond, toen wel is waar, de overwinning nog niet volkomen was, maar toch, door het aanrukken der pruisische magt op Plancenois, waarschijnlijk werd, zoo als ook kort daarna de uitkomst heeft getoond (†).

(*) Wie uitvoeriger mocht wenschen ingelicht te worden, neme ter hand: W. J. KNOOP, *Quatre-Bras en Waterloo.* 8°. 1865.

(†) Bij de beschrijving dezer schilderij is hoofdzakelijk gevolgd de verklaring door den schilder-zelven in der tijd opgesteld.

Doek. H. 5.72. B. 8.30.

Men moet zich verbeelden op de hoogte van Mont St. Jean geplaatst te zijn: de straatweg van Brussel is ter linkerzijde van den aanschouwer; het had den geheelen dag geregend en er vertoonden zich nog donkere wolken aan den gezichteinder; echter brak tegen dit tijdstip de zon door, hetgeen gelegenheid aanbood, het dichterlijke met het geschiedkundige te vereenigen, daar de verbonden legers zich als het ware door de zon der overwinning zien beschijnen, terwijl er nog donkere wolken boven de hoofden der Franschen samenpakken. Links achter het huis la Belle Alliance of Schoon Verbond (op de bijgevoegde schets der schilderij gemerkt (56), ziet men den toren van Plancenois (55), waar de Pruissen onder beleid van Vorst BLÜCHER (53) en van Prins FRIEDRICH WILHELM van Pruissen (52), tegen den rechtervleugel der Franschen vechten, terwijl die, onder beleid van den generaal BÜLOW (54), op Plancenois aanrukken. Deze aankomst der Pruissen moest volgens eene vooraf gemaakte bepaling tegen 11 uren op den middag hebben plaats gehad, doch gedurige aanvallen der Franschen maakten haar eerst tegen half acht uren des avonds mogelijk. Een Engelsch officier, met name FREEMANTLE (39), nadert in vollen ren, en geeft, al wuivend met den hoed, den Hertog van WELLINGTON van deze aankomst kennis, welke heugelijke tijding zich als een electrieke schok door al de gelederen verspreidt en ieder als met vernieuwden moed bezielt, waarop WELLINGTON den algemeenen aanval langs de geheele linie beveelt. De Hertog (1), in zijne kleeding stipt

met de waarheid overeenkomstig voorgesteld, is gezeten op zijn geliefkoosd paard, Koppenhagen genaamd, dat naar het leven is geschilderd. Meer op den voorgrond rechts van Wellington bevindt zich de Prins van Oranje (2), omtrent dit tijdstip door een geweerkogel in den linkerschouder zwaar gewond, en op eene deur, waarover eene deken is gespreid, met behulp van eenige militairen van onderscheidene wapens, vervoerd wordende. Een officier van gezondheid geeft den Prins bericht van het aanrukken der pruisische macht bij Plancenois, hetgeen Z. K. H. met zichtbaar genoegen verneemt. Ofschoon pijnlijk gewond, draagt zijn gelaat de sporen van kalmte en onverschrokkenheid, den grooten generaal kenschetsende, die minder op zelfbehoud dan op de eer der overwinning bedacht is. De graaf Van Rheede (40), en lord March (42), vernemen met zichtbare deelneming naar 's Prinsen toestand. Aan de linkerzijde van Wellington bevinden zich onderscheidene engelsche generaals en hoofdofficieren, als de generaal Cooke (6), kolonel Harvey (7), kolonel Campbell (8), generaal Alava (9), kolonel Ponsonby (10), majoor Thornhill (11), kolonel Colborn (12), generaal Constant de Rebecque (13), en meer anderen, die reeds allen deelen in de aangename verrassing, door de aangebrachte tijding verspreid, terwijl zij gereed zijn de bevelen van den Hertog met geestdrift ten uitvoer te brengen.

De marquis van Anglesy (lord Uxbridge (3), die kort daarna door een der laatste kogels het rechterbeen verloor) en lord Hill (4), bevinden zich bij den generalen staf. Op den voorgrond, ter rechterzijde van den aanschouwer, ligt de verwonde engelsche kwartiermeester-generaal de Lancey (5), in wiens stervend oog men zoowel de vreugde leest, die hij gevoelt op het hooren der tijding van het aanrukken der Pruissen, als de vertroostende zelfvoldoening, van niet overwonnen te sterven. Hij wordt ondersteund door een brunswijkschen soldaat, die met bezorgdheid den zich nevens hem bevindenden geneesheer (17) gadeslaat, wiens weinig hoop gevend gelaat, de naderenden dood van den gekwetste doet vermoeden. Rechts van Wellington bevindt zich zijn adjudant Fitsroy Somerset (35), wiens paard niet ver van daar onder hem was doodgeschoten, en die thans gereed is, dat van een dragonder te bestijgen; reeds met den eenen voet in den stijgbeugel, wordt zijn blik onwillekeurig heengewend naar de plaats, waar de tijding van het aanrukken der Pruissen, zoowel als het zwaaien der overwonnen vanen, eene algemeene vreugde in de verbonden legers verspreidt. Meer achterwaarts geeft de generaal Edward Somerset (41), bevel aan eenige

merk de hoogte afrennen (61), en er ontstaat een allerhevigst gevecht.

De engelsche dragonders onder bevel van den generaal Edward Somerset, en onder onmiddelijke aanvoering van de kolonels Ompteda (49), en Baring (46), tasten de fransche ruiterij aan. bij de hoeve la Haye Sainte (51), en verdrijven haar van de hoogte; waarop zij in de grootste wanorde in de diepte storten, hetgeen eene groote slachting veroorzaakt. De brunswijksche troepen bevinden zich op dezelfde hoogte (47), en nemen deel aan dit hardnekkig gevecht; het schijnt dat zij gezworen hebben, den dood van hun geliefden Hertog allerbloedigst te wreken. Meer achterwaarts op den straatweg bij la Belle Alliance poogde de fransche luitenant-generaal graaf d'Erlon (62), den linkervleugel der verbonden legers af te snijden. Dit waagstuk hem mislukkende, ziet men hem halte kommandeeren.

De engelsche generaal Gordon (48), wordt, doodelijk gewond, weggevoerd. De generaal Trip (38), aan het hoofd der nederlandsche zware ruiterij en dragonders, na, bij herhaling zeer luisterrijke aanvallen gedaan te hebben, rukt nu ter ondersteuning van de tweede divisie nederlandsche infanterie aan, waarbij zich het regiment nassausche lichte infanterie bevindt, en wel ter plaatse (34), waar de Prins van Oranje gewond werd. Eene engelsche batterij, door de franschen veroverd, wordt hernomen met de bajonet (57), en alles toont een wederzijdsch hardnekkig gevecht. De engelsche hussaren onder bevel van den marquis van Anglesy vechten op onderscheidene punten met onvergelijkelijken moed. In het centrum wordt de fransche graaf Lobau (65), gevangen genomen door een van dit corps. De adjudanten van den Prins van Oranje, Wautier, Ampt (37), Croquenbourg (36), Constant de Rebecque (33), Van Hooft (44), en Du Caylar (50), bevinden zich op onderscheidene punten, ten einde de hun opgedragen orders mede te deelen Achter den generalen staf, meer ter rechterzijde van den aanschouwer is een engelsch carrée gevormd, waarin zich de generaal Hallket (31), en de kolonel Harris (32), bevinden. De generaal Wood (27), kommandeert de artillerie tegen den linkervleugel der franschen, en verspreidt dood en vernieling onder hunne gelederen.

De generaals Maitland en Byng doen de aanvallen der vijandelijke gardes en caribiniers als op een stalen muur afstuiten, terwijl de generaal graaf Van Alten (29), door den onvergelijkelijken moed zijner troepen, elf herhaalde charges onwrikbaar doorstaat. De tuinen en het kasteel van Gomont zijn eene prooi der vlammen.

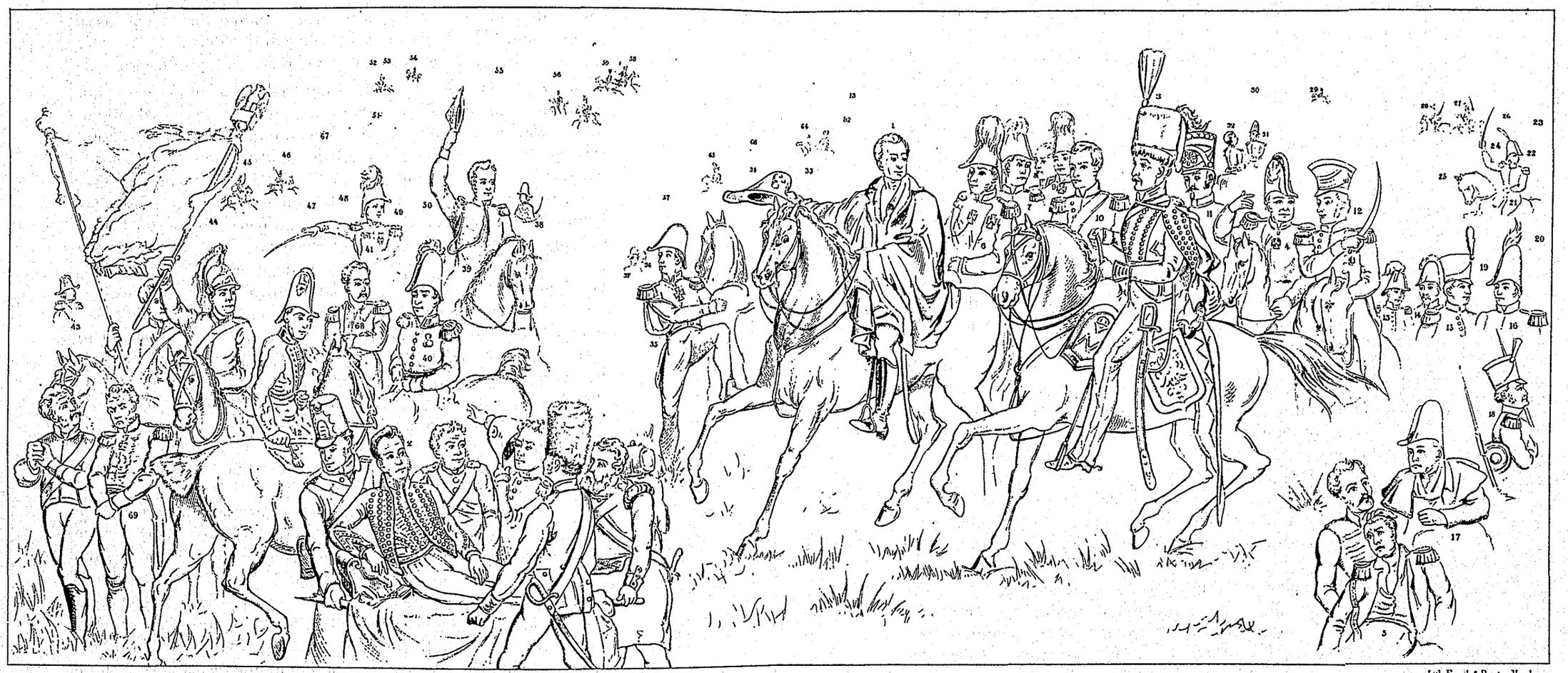

Lith. Emrik & Binger, Haarlem.

DE SLAG BIJ WATERLOO DOOR J. W. PIENEMAN.

LIJST
DER
NAMEN EN VOORNAAMSTE ZAKEN
op de schots aangewezen.

1. De Hertog van Wellington.
2. De Prins van Oranje.
3. Lord Uxbridge (Marquis of Anglesy).
4. Lord Hill.
5. Kwartiermeester-Generaal De Lancey.
6. Maj. Gen. Cooke.
7. Kol. Harvey.
8. Kol. Campbell.
9. Gen. Alava.
10. Kol. Ponsonby.
11. Maj. Thornhill.
12. Kol. Colborn.
13. Gen. Constant de Rebecque.
14. Gen. Eley.
15. Kol. Aberson.
16. Gen.-Maj. d'Aubremé.
17. Engelsch geneesheer.
18. Kapt. Aberson.
19. Br.-Maj. Roepel.
20. Bat. van Lt.-Kol. l'Honneux.
21. Kol. Detmers.
22. Kol. Speelman.
23. Maj. Van der Smissen.
24. Luit.-Kol. Tielen.
25. Luit.-Kol. Borebel
26. Gen. Chassé.
27. Gen. Wood.
28. Gen. Van Merlen.
29. Gen. graaf van Alten.
30. Observatorium.
31. Gen. Halkett.
32. Kol. Harris.
33. Adj. Constant de Rebecque.
34. Plaats waar de Prins van Oranje gewond werd.
35. Adj. Fitsroy Somerset.
36. Adj. Croquenbourg.
37. Adj. Ampt.
38. Gen. Trip.
39. Kol. Freemantle.
40. Graaf van Rheede.
41. Gen. Edward Somerset.
42. Lord March.
43. Kol. Denis Pak.
44. Adj. Van Hooff.
45. Kol. J. Van de Leur.
46. Kol. Baring.
47. Brunswijksche soldaten.
48. Kol. Gordon (gewond).
49. Kol. Ompteda.
50. Adj. Du Caylar.
51. Hoeve la Haye Sainte.
52. Prins Friedrich Wilhelm van Pruissen.
53. Vorst Blücher.
54. Gen. Bülow.
55. Plancenois.
56. De hoeve la Belle Alliance.
57. Eene batterij door de Engelschen hernomen.
58. Napoleon.
59. Jerôme Napoleon.
60. Le Feburc-Desnouettes.
61. De hoogte voor de hoeve la Belle Alliance.
62. Graaf d'Erlon.
63. Gen. Michel.
64. Maarschalk Ney.
65. Graaf Lobau.
66. Gen. G. Jaquinot.
67. Vathier de St. Alphonse.
68. Fransche krijgsgevangenen van de garde.
69. Gen. Cambronne.

merk de hoogte afrennen (61), en er ontstaat een allerhevigst gevecht.

De engelsche dragonders onder bevel van den generaal Edward Somerset, en onder onmiddelijke aanvoering van de kolonels Ompteda (49), en Baring (46), tasten de fransche ruiterij aan. bij de hoeve la Haye Sainte (51), en verdrijven haar van de hoogte; waarop zij in de grootste wanorde in de diepte storten, hetgeen eene groote slachting veroorzaakt. De brunswijksche troepen bevinden zich op dezelfde hoogte (47), en nemen deel aan dit hardnekkig gevecht; het schijnt dat zij gezworen hebben, den dood van hun geliefden Hertog allerbloedigst te wreken. Meer achterwaarts op den straatweg bij la Belle Alliance poogde de fransche luitenant-generaal graaf d'Erlon (62), den linkervleugel der verbonden legers af te snijden. Dit waagstuk hem mislukkende, ziet men hem halte kommandeeren.

De engelsche generaal Gordon (48), wordt, doodelijk gewond, weggevoerd. De generaal Trip (38), aan het hoofd der nederlandsche zware ruiterij en dragonders, na, bij herhaling zeer luisterrijke aanvallen gedaan te hebben, rukt nu ter ondersteuning van de tweede divisie nederlandsche infanterie aan, waarbij zich het regiment nassausche lichte infanterie bevindt, en wel ter plaatse (34), waar de Prins van Oranje gewond werd. Eene engelsche batterij, door de franschen veroverd, wordt hernomen met de bajonet (57), en alles toont een wederzijdsch hardnekkig gevecht. De engelsche hussaren onder bevel van den marquis van Anglesy vechten op onderscheidene punten met onvergelijkelijken moed. In het centrum wordt de fransche graaf Lobau (65), gevangen genomen door een van dit corps. De adjudanten van den Prins van Oranje, Wautier, Ampt (37), Croquenbourg (36), Constant de Rebecque (33), Van Hooft (44), en Du Caylar (50), bevinden zich op onderscheidene punten, ten einde de hun opgedragen orders mede te deelen Achter den generalen staf, meer ter rechterzijde van den aanschouwer is een engelsch carrée gevormd, waarin zich de generaal Hallket (31), en de kolonel Harris (32), bevinden. De generaal Wood (27), kommandeert de artillerie tegen den linkervleugel der franschen, en verspreidt dood en vernieling onder hunne gelederen.

De generaals Maitland en Byng doen de aanvallen der vijandelijke gardes en caribiniers als op een stalen muur afstuiten, terwijl de generaal graaf Van Alten (29), door den onvergelijkelijken moed zijner troepen, elf herhaalde charges onwrikbaar doorstaat. De tuinen en het kasteel van Gomont zijn eene prooi der vlammen.

Slag bij Waterloo 1815. De beslissing van de Slag bij Waterloo. In het midden Wellington; op de brancard links de Prins van Oranje.

De nederlandsche hussaren, onder bevel van den luitenant-kolonel Boreel (25), chargeeren op den vijand; de generaal Chassé (26), rukt aan het hoofd der derde divisie nederlandsche infanterie op den linkervleugel der franschen aan; de eerste brigade onder de orders van den kolonel Detmers (21); de generaal d'Aubremé (16), de tweede brigade kommandeerende, na den rechtervleugel in gesloten kolonnen in beweging te hebben gebracht, geeft aan den kolonel Aberson (15), order met den linkervleugel der brigade, mede tegen de hoogte op te rukken. Velen sneuvelen, anderen worden gewond. Onder de eersten, de generaal Van Merlen (28), aan het hoofd der nederlandsche lichte ruiterij. De luitenant-kolonel Tielen (24), sneuvelt aan het hoofd van zijn bataillon nederlandsche landmilitie. De luitenant-kolonel l'Honneux (20), van het 3de bataillon nederlandsche infanterie van linie, wordt gewond. De slachting is groot; de aanval woedend, algemeen en beslissend. De generaal d'Aubremé heeft den majoor Van der Smissen (23), met eene nederlandsche batterij rijdende artillerie voorwaarts laten rukken en op de hoogte plaats doen nemen, waar hij door de hevigheid van zijn vuur de vijandelijke kanonnen tot zwijgen brengt.

(Niet geteekend.)

Geschilderd in 1824.

B.C. CATS

De borstzakemblemen van de Koninklijke Landmacht

Sinds 6 januari 1976 is het voor militairen van de Koninklijke Landmacht officiëel toegestaan een onderdeelsembleem op de rechter borstzak te dragen. Deze toestemming werd gegeven door de Bevelhebber der Landstrijdkrachten (BLS) bij diens brief nr. 75.6122/5/X en beoogt de onderlinge band binnen de eenheid tot uitdrukking te brengen. In de eenheden werken namelijk militairen van verschillende wapens en dienstvakken samen, bijv. in een infanteriebataljon behalve infanteristen ook militairen van de intendancetroepen, geneeskundige troepen, aan- en afvoertroepen, militaire administratie, geestelijke verzorging, etc. allen met hun eigen wapen- of dienstvakemblemen. Door nu hetzelfde borstzakembleem te dragen geeft men aan tot dezelfde eenheid te behoren, waardoor de saamhorigheid wordt bevorderd.

Met het verlenen van de toestemming tot het dragen van onderdeelsemblemen werd tegemoet gekomen aan een levendig verlangen dat reeds geruime tijd bij de troep bestond. Vele eenheden zoals bataljons(afdelingen) en zelfstandige compagnieën (eskadrons/batterijen) voerden soms reeds jaren een symbool of emblematische figuur, vaak aangebracht op borden bij staf- en legeringsgebouwen, op zwerfkeien, op spatborden van de voertuigen, bierpullen, sportshirts, etc.
Het was 19 Afdeling Veldartillerie, bewapend met de 8-inch houwitsers, die rond 1967 als eerste hun afdelingssymbool - een mammoet - zinnebeeld voor de massieve inzet, op de uniform ging dragen. Het embleem werd bij de Centrale Werkplaats Instructiemiddelen door middel van het zeefdrukprocedé op een kunststoffen plaatje aangebracht en voorzien van een lederen lus; het eerste Nederlandse borstzakembleem was geboren. De commandant van het 1e Legerkorps gaf toestemming tot het (proef)dragen, uitsluitend in de legerplaats.[1] Spoedig volgden nu de andere afdelingen veldartillerie in deze legerplaats, te weten 44 en 107, alsmede de drie afdelingen luchtdoelartillerie 15, 25 en 45, allen met eenzelfde borstzakembleem in zeefdruk als bij 19 Afdva. Het was vooral de toemalige legerkorpscommandant, luitenant-generaal Gitz, die bij de BLS aandrong op formalisering van deze, door de troep

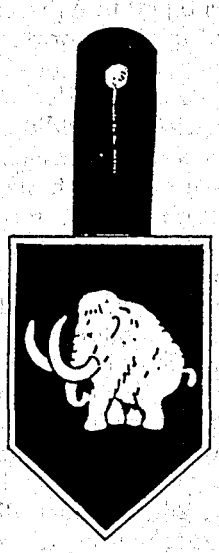

zeer op prijs gestelde onderdeelsemblemen.
De draagwijze is afkomstig van het Franse leger waar deze reeds vóór de tweede wereldoorlog bestond. Het uit dikwijls fraaie figuren samengestelde embleem op een metalen schildje en ingekleurd met emaille werd door middel van een lederen drager bevestigd aan de knoop van de rechterborstzak. Na de tweede wereldoorlog werd het systeem overgenomen door het Belgische leger, waarna onze militairen bij internationale oefeningen deze vorm van militaire heraldiek ontdekten en op prijs gingen stellen.
Bij de officiële invoering in de Koninklijke

Landmacht op 6 januari 1976 werden tevens een aantal uitvoeringsbepalingen vastgesteld, te weten:

- het onderdeelsembleem mag uitsluitend gedragen worden door eenheden ter grootte van een bataljons en ZELFSTANDIGE compagnie (cq overeenkomstige eenheden). Dus niet voor de compagnieën binnen een bataljon, al wordt uitzondering gemaakt voor de compagnieën die een eigen beheer voeren (logistiek zelfstandig) zoals de herstelcompagnieën binnen een materieelverzorgingsbataljon. Onder zelfstandige compagnieën vielen dus ook de stafcompagnieën van MinDef, NTC, 1 LK, NLC, COKL alsmede de hieronder resorterende opleidingscentra en scholen.
- het embleem mag niet groter zijn dan 50 mm (lengte) bij 40 mm (breedte) en dient kenmerkend te zijn voor de eenheid. Dit laatste was niet zo'n probleem, de meeste onderdelen bezaten reeds een kenmerkende emblematische afbeelding, die zij graag als borstzakembleem zagen ingevoerd. Sommige van de reeds bestaande emblemen hadden niet altijd de instemming van de Traditiecommissie Koninklijke Landmacht die een adviserende stem heeft bij de goedkeuring. Vaak voldeed het niet aan de elementaire heraldische regels door te veel afbeeldingen of verkeerd kleurgebruik. Waar mogelijk werd een compromis gevonden om reeds bestaande emblemen in het borstzakembleem op te nemen. Na met de Traditiecommissie tot overeenstemming te zijn gekomen dient het embleem ter goedkeuring te worden voorgedragen aan de rechtstreeks onder de BLS staande commandanten;
- het embleem dient door middel van een lederen hanger te worden gedragen aan de knoop van de gesloten rechter borstzak van het dagelijks tenue, zomertenue en gevechtstenue, het laatste niet bij velddienst en onder gevechtsomstandigheden, welke bepaling werd opgenomen in voorschrift 2-1593, waarin de tenuën van de Koninklijke Landmacht zijn omschreven. Het borstzakembleem kan echter niet worden gedragen op de in 1981 ingevoerde trui, welk kledingstuk als tenue in de kazerne juist veel voorkomt;
- de kosten van aanschaf komen niet ten laste van het Rijk en moeten dus door de dragers zelf worden bekostigd. Over het algemeen bleek dit geen probleem, vooral niet toen de lederen hanger werd voorzien van een ring, zodat het onderdeelembleem na dienstverlating ook als sleutelring kan worden gebruikt.

Van de vervaardigde en thans gedragen borstzakemblemen is een overzicht[2] samengesteld en voor de geïnteresseerden beschikbaar. Het bevat de beschrijvingen van 262 borstzakemblemen, waarvan er tevens 194 zijn afgebeeld. De emblemen zijn ingedeeld in 12 hoofdstukken, grotendeels volgens de wapen- en dienstvakindeling. Die zich voor deze indeling niet leenden zijn in afzonderlijke hoofdstukken ondergebracht.
Elk embleem heeft een eigen nummer bestaande uit drie groepen: de eerste groep geeft het hoofdstuk aan, de tweede groep het nummer van het embleem binnen de hoofdstukindeling en het laatste de uitvoering. De afgebeelde emblemen op de linker bladzijde verwijzen via deze nummering naar de beschrijvingen op de rechter bladzijde.
De opzet van het overzicht is de verzamelaars of andere geïnteresseerden te tonen welke borstzakemblemen sinds 1976, al dan niet met instemming van de Traditiecommissie zijn ingevoerd.
De ontwikkeling is echter nog niet tot stilstand gekomen. Enkele eenheden zijn nog doende een embleem te ontwerpen; in de gevallen dat dit bekend is, is het achter de naam van de eenheid aangegeven. In het kader van de saamhorigheid en in de geest van de Bevelhebber Landstrijdkrachten is het niet ondenkbaar dat steeds meer eenheden van de Koninklijke Landmacht er te zijner tijd tot over gaan een eigen onderdeelsembleem te dragen. Het overzicht leent zich er dan voor de nieuwe ontwikkelingen en aanvullingen bij te schrijven. Wellicht kan later, wanneer meer rust in deze materie is gekomen, een boekwerk verschijnen met de afbeeldingen in kleur en meer uitgebreide omschrijvingen en betekenissen van de onderdeelsemblemen der KL.

Nadat aldus de borstzakemblemen officiëel waren ingevoerd werd voor de aanmaak de Nederlandse, of soms ook de buitenlandse, industrie ingeschakeld. Er bleken technische mogelijkheden om de emblemen op fraaie wijze van metaal te laten vervaardigen, de vlakken ingekleurd met emaille. Helaas zijn er ook niet zo fraai afgewerkte exemplaren aangemaakt, vooral bij emblemen met een geringe oplaag waarbij men zich geen hoge aanschaffingskosten kon permiteren.
Thans, mei 1985, zijn bijna 200 onderdelen van de KL geregistreerd, waarvoor totaal ruim 250 verschillende borstzakemblemen zijn vervaardigd. Van sommige emblemen is namelijk een tweede, of soms zelfs een derde uitvoering verschenen. Soms vertoont de volgende uitvoering slechts een kleurverschil of andere afmeting. Deze verschillen zijn dan ontstaan door een nieuwe aanmaak bij een andere fabrikant. In enkele gevallen heeft het onderdeel echter bewust een geheel nieuw embleem ingevoerd omdat men met het voorgaande niet gelukkig was, een ontwikkeling die niet moet worden aangemoedigd omdat een eenmaal ingevoerd embleem uit traditie-overweging gehandhaafd dient te blijven. Ook zijn enige onderdelen die borstzakemblemen voerden inmiddels opgeheven, zoals de stafdetachementen van de treinenbataljons, of zijn in groter verband opgenomen zoals de verkenningseskadrons en de pantserluchtdoelbatterijen.

1. Het borstzakembleem (uitv. 1) van 111 Peloton Speciale Opdrachten, een zelfstandige eenheid van 101 Geniegevechtsgroep, dateert eveneens uit een zeer vroeg stadium, doch werd niet bij C-1 LK ter autorisatie voorgedragen.

2. Het overzicht is gepubliceerd in samenwerking met de stichting Samenwerkende Militaria Verzamelaars en is voor de prijs van *f* 5,- (donateurs *f* 4,-) verkrijgbaar op de twee-maandelijke ruilbeurzen die op de oneven maanden in de raadskelder van het gemeentehuis te Bussum worden gehouden (zie aankondiging elders in dit blad).

BESTUURSMEDEDELINGEN

Verslag van de voorjaarsexcursie naar 't Loo op 18 mei 1985

De voorjaarsexcursie naar 't Loo te Apeldoorn, het zo fraai gerestaureerde jachtslot van de Koning-Stadhouder Willem III, is mede dankzij het stralende weer een succes geworden. Jammer, dat er slechts ongeveer 30 deelnemers waren Vervoer per eigen auto van het verzamelpunt Hotel Suisse bij het station Apeldoorn naar het paleis gaf geen problemen, de treinreizigers hebben allen gemakkelijk een plaatsje in een van de auto's kunnen vinden.
Ter plekke aangekomen werd eerst in het stallencomplex de zeer bezienswaardige opstelling van een aantal rijtuigen en koetsen bewonderd, waaronder de schilderswagen van H.M. Koningin Wilhelmina, alsmede een groot aantal prachtige bronsplastieken van paarden.
Na een uitstekend verzorgde lunch in het Protestants Militair Tehuis, die door een aantal deelnemers heerlijk in de zon op het terras werd genoten, ging men weer terug naar 't Loo voor een rondgang door het paleis, waar eerst een bezoek werd gebracht aan het museum van de Kanselarij van Nederlandse Orden, dat nu in een vleugel van het slot is ondergebracht. De grotere expositieruimte en de indrukwekkende entourage doen deze unieke verzameling veel beter tot haar recht komen dan destijds in Den Haag het geval was. Alleen al hierom is een bezoek aan 't Loo alleszins de

moeite waard.
Vervolgens werden de overige apartementen van het paleis bezocht, interessante kamers in de stijl van de opeenvolgende bewoners uit ons Vorstenhuis, fraai antiek, veel schilderijen en gravures met boeiende voorstellingen uit onze geschiedenis.
Een wandeling door de tuinen, ontworpen door de beroemde 17e eeuwse Franse tuinarchitect Daniël Marot, werd een onvergetelijke ervaring en was een waardige afsluiting voor deze weer bijzonder geslaagde excursie, bijzonder geslaagd door de perfecte voorbereiding en organisatie van de heer B.C. Cats, waarvoor wij hem veel dank verschuldigd zijn.

H. Muller

Jaarlijkse Algemene Ledenvergadering 1985

De algemene ledenvergadering vindt dit jaar wederom plaats in het Militaire Luchtvaart Museum op het Kamp van Zeist te Soesterberg en wel op zaterdag 12 oktober a.s.
De thema-expositie is gewijd aan de Slag bij Waterloo. Algehele coördinatie en inrichting wordt verzorgd door de heer Joh. Schaede (zie oproep in het maart/april nummer).
Uiteraard krijgen de leden ook dit jaar weer de gelegenheid deel te nemen aan de traditionele ruilbeurs.
Als afsluiting van de ochtendactiviteiten zal de veiling t.b.v. de *'Stichting Diekerhoff Fonds'* plaatsvinden. Willen de leden die voor deze veiling boeken, prenten, uniformstukken, emblemen, medailles, militaire figuren, gramofoonplaten met militaire muziek, historische militaire tijdschriften of wat dan ook, als het maar op militair historisch gebied is, beschikbaar stellen, dit eveneens vermelden op het elders in dit nummer geplaatste aanmeldingsformulier. Mochten er leden zijn, die door omstandigheden de jaarvergadering niet kunnen bezoeken, maar toch het een en ander willen aanbieden, dan zijn de bestuursleden gaarne bereid dit ontvangst te nemen. U kunt natuurlijk ook even langs komen in het Militaire Luchtvaart Museum (dinsdag t/m vrijdag van 10.00 tot 16.00 uur en zondag van 13.00 tot 17.00 uur).

Als veilingmeester op 12 oktober zal optreden ons bestuurslid, de Generaal-majoor van het Wapen der Koninklijke Marechaussee F.H. van Lier.

Dagindeling jaarvergadering:

08.00-09.45 uur: Inrichten expositie en ruilbeurs.
10.00 uur: Begroeting door directeur Militaire Luchtvaart Museum, opening en start ruilbeurs.
11.30 uur: Veiling t.b.v. de *'Stichting Diekerhoff Fonds.'*
13.30 uur: Lunch.
14.30 uur: Jaarlijkse algemene ledenvergadering.
16.30 uur: Lezing door Dr. N. Vels Heijn over de Slag bij Waterloo.
In deze lezing zal de slag niet belicht worden vanuit de optiek van de veldheer, maar vanuit de belevenissen van de gewone infanterist, de kanonnier en de ruiter. Wat hadden zij geleerd, wat konden zij presteren, gezien de aard en de mogelijkheden van hun wapens, wat moesten zij ondergaan? Kortom: wat speelde zich nu eigenlijk precies af tijdens zo'n veldslag en waarom waren de verliezen zo groot?
17.30 uur: Vermoedelijk tijdstip van sluiting.

AGENDA voor de 19de Algemene Ledenvergadering:

1. Opening.
2. Notulen van de 18de Algemene Ledenvergadering (zie *'Mars et Historia'*, 19de jrg. nr. 1, jan/febr. 1985, blz. 44).
3. Stichting Diekerhoff-fonds.
4. Financiëel overzicht 1984 (elders in dit blad).
5. Verslag kascommissie 1984-1985.
6. Benoeming kascommissie 1985-1986.
7. Jaarverslag van de secretaris (elders in dit blad).
8. Jaarverslag van *'Mars et Historia'*.
9. Bibliotheek.
10. 4e Lustrum.
11. Bestuursmutaties.
(Volgens rooster zijn de heren J. van den Berg, B.C. Cats, E.W. van Popta en H. Ringoir aan de beurt om af te treden. De heer M.H.G. Coolen is reeds afgetreden. De heren Ringoir en Coolen zijn niet herkiesbaar. De heren Van den Berg, Cats en Van Popta zijn herkiesbaar.
Als nieuw bestuurslid wordt voorgesteld mevrouw P.H.Th. Dumon. Namen van eventuele tegencandidaten dienen vóór 25 september a.s. gesteund door de handtekeningen van tenminste 10 leden

in het bezit te zijn van de secretaris).
12. Rondvraag.
13. Sluiting.

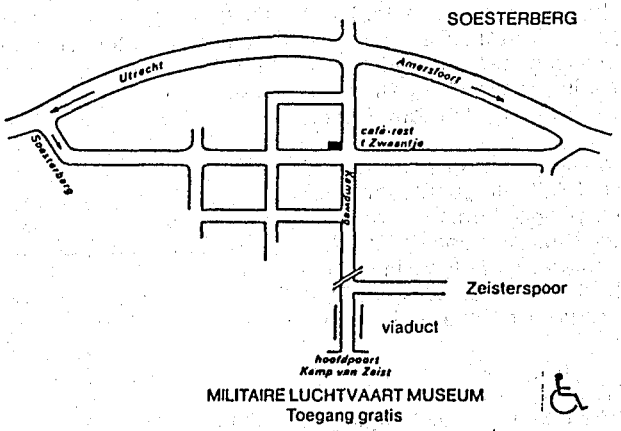

PLATTEGROND TOEGANGSWEGEN SOESTERBERG

Busdiensten naar Soesterberg:

LIJN 77: Baarn - Utrecht via Huis ter Heide, De Bilt. Halte Soesterberg, Kampweg.
LIJN 52: Utrecht - Amersfoort via Laan van Vollenhoven, Zeist. Halte 't Zwaantje, Soesterberg.
LIJN 55 en 56 om en om:
LIJN 55: Amersfoort via busstation Zeist naar Driebergen.
LIJN 56: Amersfoort via busstation Zeist naar Doorn en Wijk bij Duurstede. Halte 't Zwaantje, Soesterberg.

Jaarverslag (juli 84-juli 85) van de secretaris

A. Bestuur
In het jaarverslag werd het secretariaat door de heer M.H.G. Coolen overgedragen aan de 2de secretaris, de heer E.W. van Popta. Op 7 februari 1985 werd mevrouw P.H.Th. Dumon als tijdelijk 1ste secretaris aangetrokken.
De ledenadministratie werd losgekoppeld van het secretariaat. Deze taak heeft de heer B.C. Cats op zich genomen (inmiddels is een nieuwe bijgewerkte ledenlijst verschenen).

B. Correspondentschappen
Het aantal afdelingscorrespondenten werd uitgebreid met de heren Joh. Schaede (10), Dr. F. Snapper (14) en C.A. Heshusius (20) die de heer W.R. van der Weide heeft vervangen.

C. Evenementen
De volgende evenementen vonden plaats in het verslagjaar:
- 22 september 1984: najaarsexcursie naar Zutphen, georganiseerd door de kolonel bd. C.A. Heshusius. Eerst werd de collectie speelgoedsoldaatjes van de Stichting *'Kruit en Lood'* in de Kruittoren bezichtigd, waarna een historische wandeling door Zutphen werd gemaakt. Deze interessante excursie werd bijgewoond door 25 leden.
- 30 maart 1985: filmdag in het Militair Luchtvaart Museum. Na een welkomstwoord door de directeur, de luitenant-kolonel J.A. Boon zagen we films over het Korps Luchtwachtdienst en de Koninklijke Marine in Nederlands Indië in de jaren 1938/39. De heer Drs. J.P.C.M van Hoof verzorgde de films weer. Door ons lid, de heer Th.M. Broer werden dia's vertoond van de uitreiking van het vaandel aan het Korps Nationale Reserve. Na afloop kregen we de primeur om o.m. de ML/KNIL galerij te bezichtigen.
- 18 mei 1985: voorjaarsexcursie naar Paleis *'Het Loo'* te Apeldoorn. Het was jammer, dat slechts 28 leden op deze zonnige dag deelnamen aan de bezichtiging van het prachtige gerestaureerde paleis en het museum van de Kanselarij der Nederlandse Orden. De excursie was uitstekend geregeld door de kapitein B.C. Cats.

D. Bibliotheek
De verenigingsbibliotheek wordt beheerd door ons bestuurslid, de heer J. van den Berg. De vraag is echter of deze bibliotheek wel of niet moet worden aangehouden.

E. Vergaderingen
Het algemeen bestuur heeft in het verslagjaar 7 maal vergaderd, waarvan eenmaal met de afdelingscorrespondenten. De heer J.A. Albarda te Hilversum was toen onze gastheer. De overige vergaderingen werden gehouden te Den Haag (3), Delft (1), Utrecht (1) en Bussum (1).
De algemene ledenvergadering werd op 13 oktober 1984 in het Militair Luchtvaart Museum te Soesterberg gehouden. Er waren ook een ruilbeurs, een thema-expositie *'Nederlandse Militaire Luchtvaart'* en de veiling t.b.v. de Stichting Diekerhoff-fonds. De heer Van den Berg zorgde er voor dat deze dag vlekkeloos verliep.

F. Correspondentie en contacten
De contacten met gelijkgerichte verenigingen zijn goed en gegevens over elkaars activiteiten worden uitgewisseld.
De vereniging werd bij diverse gelegenheden vertegenwoordigd. Het feit, dat regelmatig invitaties voor evenementen worden ontvangen is als een waardering voor onze vereniging te beschouwen!

a. De heer C.A. Heshusius was aanwezig bij de overdracht van het *'Generaal Snijders'*-monument aan de Koninklijke Luchtmacht;
b. De heer H. Muller was in de Prinses Julianakazerne te Den Haag tegenwoordig bij de herdenking van de instelling (30 april 1815) van de MWO;
c. Mevrouw P.H.Th. Dumon vertegenwoordigde de vereniging op 29 april 1985 bij de *'Operatie Manna'* bij de *'Nationale Nederlanden'* te Den Haag;
d. De heren H. Ringoir en B.C. Cats woonden in het legermuseum de vergadering betreffende de z.g. leurlijsten bij.
e. De heer Kl. Sierksma vertegenwoordigde de vereniging bij de bezichtiging van de gerestaureerde commando-kazemat nr. 4 in Kornwerderzand.
f. De heer H. Muller was bij de commandooverdracht bij de AAT te Tilburg.
g. De heer J. van den Berg vertegenwoordigde de vereniging bij de opening van een tentoonstelling over de luchtoorlog 1940-1945 te Leiden.
h. De heer H. Muller was op 1 juli 1985 aanwezig bij de presentatie van een model op ware grootte van de Fokker G-I Jachtkruiser in het Militaire Luchtvaart Museum te Soesterberg.

Tijdens de ziekte van Z.K.H. Prins Bernhard werd een telegram gezonden met de volgende tekst: *'De leden van de Nederlandse Vereniging ter beoefening van de Militaire Historie wensen Uwe Koninklijke Hoogheid van harte beterschap en een spoedig algeheel herstel.'* Antwoord-telegram van Z.K.H. Prins Bernhard: *'U allen heel veel dank voor Uw telegram met goede wensen. Bernhard.'*

1e Opgave van wijzigingen op de ledenlijst van 1 juni 1985:

Nieuwe leden:
Boer, R.P. de, H. Cleijndertweg 751, 1025 EC Nieuwendam 12
Carol, P. Oosterscheldestraat 229, 4335 PG Middelburg 10, 12 en 10-d. veldtocht
Lenting, W. Constantijnstraat 51, 5671 XD Nuenen 12 en 23
Mensing, Th.C.A. Vedelaarshoeve 112, 7326 TL Apeldoorn 18 en mil. gesch. alg.
Mosterd, P.J. Gr. van Prinstererlaan 76, 9402 KE Assen 1, 2, 3, 4, 5, 10, 11, 12, 13 en 20 en mil. gesch. algemeen
Roscam Abbing-de Hoog, Mevr. E. Ornsteinsingel 14, 3571 HT Utrecht KMar
Steenis, M.G. van Beverwijstraat 143, 1024 VN Amsterdam 12
Stegeman, J.F.C. Pr. Bernhardstraat 18, 7721 BH Dalfsen algemeen
Theunissen, P. Den Roover 16, 5953 BN Reuver 4

Opgezegd: geen

Adreswijzigingen (oude adres te vervangen door):
Boo, W. de, Postbus 416, 3840 AK Harderwijk
Bos, E.F. Orangerie 13, 5046 MS Tilburg
Documentatiegroep '40-'45, secr. Willem de Zwijgerlaan 114, 2582 EV 's-Gravenhage
Teunisse, A. Jufferstraat 22, 3701 AE Zeist
Wuijsman, W.C. Mathenesserdijk 357 A[11], 3026 GD Rotterdam.

Het bestuur deelt met leedwezen mede, dat de heer M. Noothoven van Goor Sr. te Amsterdam op 28 februari 1985 is overleden.

EXCURSIE
zaterdag 14 september 1985

Nationaal Tinnen Figuren Museum te Ommen. Hattem, oude vestingstad en geboorte- en woonplaats van Generaal Herman Willem Daendels, patriotten-leider en GG van het voormalig Nederlandsch Oost-Indië.
Kosten: *f* 23,50 per persoon, incl. entrees, rondleidingen, koffie en lunch.
Aanmelding: vóór 20 augustus a.s. door betaling op giro 2940790 van de penningmeester Mars et Historia te Wassenaar.

Programma:

10.00-10.30 Verzamelen in Crêperie *"t Burgemeestertje'*, Markt 5, 7731 DB Ommen, telefoon: 05291-1141, toestel 33.
Parkeerterrein naast de Crêperie. Vanaf NS-station Ommen, ruim 1 km, richting Ommen/Hotel *'De Zon'*, brug over de Vecht over, daarna links aan de linkerzijde (voormalig Raadhuis).
Koffie met sneedje kruidkoek.

10.00-12.00 Rondgang Nationaal Tinnen Figuren Museum, Markt 5, 7731 DB Ommen, telefoon: 05291-6600, onder leiding van de heer J.L.A. Abelmann te Warnsveld, lid van het bestuur van het museum.
Er zijn onder meer de volgende diorama's:
Kannonniers enz. 1810 (donkerblauwe uniformen 1806-1812). Artillerist. Caribiniers en bereden Garde-Grenadiers uit 1e keizerrijk Napoleon Bonaparte. Diversen uit de collectie Tinholt. Gevecht Hardenberger Heide 17 juni 1580. Rode Lanciers bij Waterloo 18 juni 1815. Episode tiendaagse veldtocht 1831. Franse rijdende artillerie ca. 1800.
Niet militair, maar zeer interessant is de verzameling *'Wieringa'*, met historische taferelen, die de geschiedenislessen zeer verduidelijken. Naar verluidt heeft H.M. Koningin Beatrix onderricht gehad aan de hand van deze diorama's.

12.00-12.30 Verplaatsing naar Hattem.
Treinreizigers rijden mee in auto's van autoreizigers.

12.30-14.30 Lunch in woonhuis Daendels uit 1500 en in 1618 uitgebreid. Tijdens deze maaltijd informatie over de geschiedenis van *"t Casteel te Hattem'*, de vestingwerken en poorten en over Daendels. *'De Tinne'*, Kerkhofstraat 9, Hattem telefoon: 05206-42412.

14.45-1600 Rondleiding Hattem, de stadsmuur, teruggevonden toren in de muur enz.
Daarna gaat ieder zijns weegs.
Treinreizigers kunnen per VAD lijnbus naar NS-station Zwolle of meerijden met de autoreizigers.
Zij, die het Anton Pieckmuseum willen bezoeken dienen uiterlijk 16.00 uur aan de ingang van het Streekmuseum, Achterstraat 48 te Hattem te zijn. Entree *f* 3,- p.p. (65+ *f* 2,-) voor Anton Pieckhuis, Jan Voermanhuis - Jan jr is bekend van de Verkade's Albums - en het streekmuseum (Daendels vitrine).
Entree is niet in het bedrag van *f* 23,50 begrepen. Deelnemers worden verzocht museumkaarten en 65+ kaarten mede te nemen.

Indien voor een treinreiziger de wandeling van NS-station naar *"t Burgemeestertje'* bezwaarlijk is, dan gaarne bericht bij inschrijving. Er wordt dan gezorgd voor afhalen aan het NS-station.

---

12 oktober a.s.
'STICHTING DIEKERHOFF-FONDS'
Zie elders in dit nummer!

Ingezonden

Mijne Heren,

Gaarne wilde ik iets toevoegen aan het boeiende artikeltje van Mr. F.J.J. Besier, afgedrukt in Uw tijdschrift van Jan/Febr. '85, en wel op blz. 42. Hij verwonderde zich zelve over het *feit'* dat P.F.A. Le Cocq d'Armandville reeds in 1830 een hoofd-officiers-rang had. Iets verder meldt hij dat deze persoon 1ste Luitenant was. In het boek de Militaire Willemsorde 1815-1940, door G.C.E. Köffler (wijlen mijn schoonvader) vind ik, op blz. 161, dat die persoon de rang had van sergt.-majoor; derhalve geen hoofdofficier, geen officier, maar onder-officier. Dat hij opklom tot Luitenant-Kolonel was op zich zelf een bewijs van zijn bekwaamheden.
Ik moet nog melden, dat in de proefdruk van het boekwerk nog geschreven stond: Belg. Opstand (dus niet tiend. veldtocht) en ik begrijp daaruit, dat de opstand vooraf ging aan de veldtocht. Le Cocq d'Armandville deed zijn werk tijdens de opstand.

Ir. M.J. Nix

Aanmeldingsformulier

JAARLIJKSE ALGEMENE LEDENVERGADERING

Ondergetekende, ...(naam)

.....(adres).....(woonplaats)
zal de jaarlijkse algemene ledenvergadering op 12 oktober a.s. bijwonen.
Hij/zij*) neemt als introducé(e)(s) mee ..... personen.
Hij/zij*) zal de kosten (*f* 20,- per persoon met lunch of *f* 5,- per persoon zonder lunch) vooraf gireren/per bank*) overmaken aan de penningmeester van *'Mars et Historia'* te Wassenaar, giro 29 40 790 of bankrekening 65 82 12 125 van de NMB te Wassenaar.
Hij/zij*) wenst wel/niet*) te beschikken over tafelruimte t.b.v. de ruilbeurs.
Hij/zij*) stelt onderstaande artikelen ter beschikking voor de veiling t.b.v. de *'Stichting Diekerhoff-fonds'*: .....

.....

.....

.....

(eventueel vervolgen met bijlage(n))

(plaats).....(datum).....

Handtekening: .....

*) Doorhalen wat niet gewenst is.

Vóór 25 september a.s. opsturen naar J. van den Berg, Cronestein 85, 2804 EL Gouda.

(Indien U ons mooie blad niet wilt beschadigen, gebruik dan een briefkaart.)

BEKNOPT FINANCIEEL OVERZICHT

(Een uitgebreid financieel verslag kan bij de penningmeester worden aangevraagd; dit verslag zal op de Algemene Ledenvergadering ter inzage liggen.)

Staat van baten en lasten

	1984		1983	
BATEN	f	f	f	f
Contributie	10.029,22		11.098,--	
Rente	1.049,09		1.124,98	
Advertenties	550,--		485,--	
Resultaat verkopen en evenementen	645,80		413,46	
Totaal baten		12.274,11		13.121,44
LASTEN				
Druk-, verzend- en overige kosten MARS ET HISTORIA	11.456,03		10.655,71	
Bestuurs- en algemene kosten	226,--		407,50	
Verenigingsdrukwerk	-		61,44	
Kosten ledenwerving	-		1.000,--	
Portokosten	533,10		229,25	
Totaal lasten		12.215,13		12.353,90
Toevoeging aan het kapitaal		58,98		767,54

BALANS

	31-12-1984	31-12-1983
	f	f
Vooraad dassen	p.m.	50,--
Waarborgsom PTT	50,--	50,--
Te vorderen contributie 1984 (resp. 1983)	35,--	595,--
Overige vorderingen	663,50	368,03
Bank	3.092,33	1.379,14
Giro	4.011,46	8.453,02
Beleggingsrekeningen	12.649,09	12.284,93
	20.501,38	23.180,12
Kapitaal	14.068,70	14.009,72
Reserve "Diekerhoff Fonds"	941,50	1.191,50
Overlopende kosten MARS et HISTORIA	2.699,13	5.500,--
Vooruitontvangen contributie 1984 (resp. 1983)	260,--	180,--
Overige schulden en nog te betalen kosten	2.532,05	2.298,90
	20.501,38	23.180,12

BOEKBESPREKING

Revue internationale d'Histoire Militaire nr. 58.
Paperback, afm. 17 × 24 cm, 237 blz. Uitgave: Commission Internationale d'Histoire Militaire, Comité néerlandaise.
Redactie: Drs. H. Amersfoort en Drs. P. H. Kamphuis. 's-Gravenhage, 1984.
Het boek bevat bijdragen van: Dr. C. M. Schulten, Drs. H. L. Zwitzer, Drs. J. P. C. M. van Hoof, Drs. H. Amersfoort, Prof. Dr. G. Teitler, Drs. G. J. A. Raven, Drs. J. J. A. Wijn en F. C. van Oosten.

Al sinds 1939 worden, onder auspiciën van deze internationale organisatie, bundels in deze vorm en binnen dit vakgebied (geleidelijk met een wat grotere frequentie) uitgegeven. Vrijwel alle Europese landen, alsmede Canada, Japan, Israël, Tunesië en Brazilië leverden hun bijdrage. Nederland deed dat voor het eerst in 1957 en verzorgde voor 1984 weer een bundel.

Het was een goede gedachte van de Commission néerlandaise om nummer 58 van de serie te wijden aan een beknopt overzicht van de Nederlandse militaire geschiedenis, alsmede die van de landsverdediging in de voormalige Oost- en Westindische gebieden. (Helaas is de geschiedenis van de militaire luchtvaart niet opgenomen.)

Onze militaire geschiedenis is vastgelegd in een groot aantal boekwerken en manuscripten, die echter niet de gehele te beschrijven periode 'afdekken'. Insiders weten daarin de weg wel te vinden, maar voor anderen – en zeker voor buitenlanders ligt dat wat moeilijker.

Wel, de nieuwe, in de Engelse taal gestelde, bundel kan wat dat betreft in een behoefte voorzien. Een omvangrijke hoeveelheid feitenmateriaal over een complexe materie is op een overzichtelijke wijze gegroepeerd en in het algemeen in heldere samenvattingen verwerkt. (Op zichzelf een gedurfde en moeizame onderneming.) Daarbij heeft men zich (terecht) niet beperkt tot de krijgsgeschiedenis in engere zin, maar zich gericht op de landsverdediging in ruimere zin. Zo komen de samenhang tussen het buitenlands beleid en het defensiebeleid, de opbouw, organisatie en bewapening van de strijdkrachten, de aanleg van linies en vestingen, het financieel beheer, de bevelsverhoudingen tussen het civiele en militaire gezag, enz. aan de orde. Uiteraard moest men zich daarbij nogal wat beperkingen opleggen, c.q. selectief te werk gaan. Aan elk hoofdstuk is echter een bibliografisch overzicht toegevoegd; daarin vindt degene, die verder op de materie wil ingaan, nuttige handreikingen. Ook hierin is men zodanig selectief te werk gegaan, dat de lezers 'de bomen én het bos kunnen blijven zien'.

Bijzonder te waarderen valt het uitstekende kaartmateriaal, vervaardigd bij de Sectie Militaire Geschiedenis van de Landmachtstaf (S.M.G.), waarin de in dit verband essentiële zaken er goed uitspringen.

Samenvattend: een boek, dat internationaal een brede verspreiding krijgt en dat, naar wij verwachten, ook in ons land door velen gelezen en benut zal worden.

Het boek is verkrijgbaar via de boekhandel. Deze dient het te bestellen bij I.U.B., Kapt. Grantstraat 1, 7821 AD Emmen, tel. 05910-14272. Prijs *f* 30,—.

J. Sneep

De eerstvolgende landelijke tentoonstelling/ruilbeurs voor militariaverzamelaars wordt gehouden op zondag **8 september a.s.** van 11.30 tot ± 16.30 uur in de Raadhuiskelder te Bussum, Brinklaan 35. De toegangsprijs is *f* 2,50 per persoon, kinderen onder 10 jaar en onder geleide gratis. Behalve de ruimte voor de vaste tafelhuurders in de hoofdzaal is de zijzaal beschikbaar als vrije ruilruimte; enige uitstalruimte is daar mogelijk. Parkeerplaats is in voldoende mate aanwezig en de bar voor drankjes en hapjes de gehele dag geopend.
Alle leden van *'Mars et Historia'* en hun introducé(e)s zijn van harte welkom. Hebt U niets te ruilen? Kom dan toch, want alleen al de geëxposeerde collecties zijn de moeite waard, zoals op deze tentoonstelling de uniformen en onderscheidingstekenen van de vooroorlogse Koninklijke Landmacht. Ook zijn handelaars aanwezig, die tegen redelijke prijzen militaria te koop aanbieden.
Voor aanmelding expositie en/of nadere informatie gaarne telefonisch contact opnemen met ons lid P.A. Vermeulen, telefoon: 02152-64469, uitsluitend in de avonduren.

LEDENLIJST

De nieuwe ledenlijst, opgemaakt naar het ledenbestand van 1 juni 1985, is tegen overmaking van de verzendkosten verkrijgbaar bij de ledenadministratie. Indien U *f* 2,10 in postzegels zendt aan B.C. Cats, Claudiagaarde 72, 1403 JR Bussum, wordt de ledenlijst U per omgaande toegezonden.
Zolang de voorraad dan nog strekt zal het restant van de ledenlijst 1985 gratis verkrijgbaar zijn op de komende jaarvergadering, 12 oktober a.s. in het Militaire Luchtvaart Museum te Zeist.

BOUTIQUE DE LA GRANDE ARMÉE

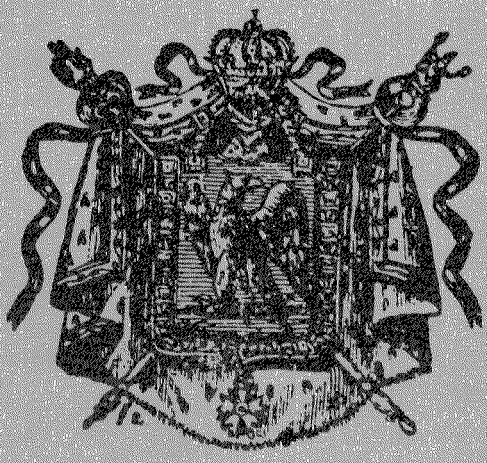

Het adres voor Historische Militaire en Civiele figuren, boeken, prenten, tijdschriften, wargame en alle verdere informatie op dit gebied.

geopend
Woensdag t/m Zaterdag
10.00 - 18.00 uur

W. C. J. EN I. S. SCHOPPEN
Willem de Zwijgerlaan 120
2582 EV Den Haag
Holland
Tel 070-541039

DE DONDERBUS

Inkoop Verkoop Ruil

Antieke wapens, Orden, Militaria, Uniformen, Uitrustingsstukken, Documentatie Eerste en Tweede Wereldoorlog. Aankopen van gehele verzamelingen.

Adres: Oostzeedijk beneden 231 A
3061 VW Rotterdam.
Geopend vrijdag 19-21 uur,
zaterdag 10-18 uur.
Telefoon: 010-140267
01862-2338
3274 ZJ Blaaksedijk - NL